

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI: 13-14-15
1995-1996-1997

İstanbul 1997

KUR'AN-I KERİM'DE İNSAN-CİN MÜNASEBETİ

Doç.Dr.İlyas ÇELEBİ*

I. Tarihçe

Gözle görülmeyen ve duyularla algılanmayan gizli varlıklara inanma hem dinî hayat açısından, hem de uygulama yönünden, insan hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. İnsanlar çoğu zaman bu güçlerden faydalanmak, onları istek ve menfaatleri yönünde kullanmak ve onlardan gelebilecek kötülüklerden korunmak amacıyla cinlerle temas halinde olmayı, mümkünse emirleri altına almayı arzu etmişlerdir. Tarih boyunca bu iddialarla kâhin, sihirbaz, müneccim, şaman ve falcı adlarıyla birçok insan ortaya çıkmıştır. Bu geleneğin Araplardan önce İbranî, Babil, Asur, Roma, Mısır ve Hint'te birçok temsilcisi bulunmaktaydı¹.

İslâm'dan önceki semavî dinlerde de melek, cin ve şeytân gibi ruhanî varlıkların kabul edildiğini görüyoruz. Ahd-i Atik'te cennette yılanın şeytân şekline girerek Hz. Âdem ve Havva'ya nasıl tuzaklar kurduğu detaylı bir şekilde anlatılmakta²; "Allah oğulları" olarak nitelendirilen meleklerin, yeryüzü kızlarını güzel bularak onlarla evlendikleri belirtilmektedir.³ Nuh Tufanı, yeryüzündeki bütün kötü insanları imha ettiği zaman, bu sadakatsizler, yeryüzünü terkederek ruhlar âlemine dönmek istemişler fakat tekrar melekler diyarında yer almalarına musaade edilmemiştir⁴ Allah, Tufan'dan sonra cin haline gelmiş bu ruhanîlerin şekil alıp maddileşmelerine musaade etmemiştir. Bunlar erkek ve kadınlar üzerinde tehlikeli bir kudret icra etmektedirler. şeytân, bu cinler yardımıyla bütün dünyayı saptırmaktadır.⁵ Yahudiler, cinler hakkındaki bu telakkilerini Hz. İsa gönderilince ona da teşmil ederek ondaki olağan üstü durumları onun cinlere uğraması şeklinde izah etmişlerdir⁶.

* M. Ü. İlahiyat Fakültesi, Kelâm Ahabilim Dalı Öğretim Üyesi.

1 George Foucart, "Demons and Spirits", *ERE*, IV, 584-590; Ö. Rıza Doğrul, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, s. 16, 100-101.

2 Tekvin 3/1-16

3 Tekvin 6/1-12

4 *Ahd-i Cedid*, II. Petros 2/4.

5 *Ahd-i Cedid*, Vahiy 12/9.

6 *Yuhanna*, 8/45, 49; 17/19-20.

Ahd-i Cedid ise cinleri insanların bedenlerinden ayrılmış habîs ruhlar olarak niteler, ⁷ İsa'nın insanları habîs ruhlu cinlerin etkilerinden kurtarmak için nasıl gayret gösterdiği⁸, bu yetkiyi kendisinden sonra havarilere ve yetmişlere verdiği⁹, kilisenin de bu yetkileri kullanarak "cin çıkarma âyinleri" tertip ettiği¹⁰ anlatılır. Kur'an Firavun ve tebasının Musa'ya, Medinede'ki muhaliflerin (Yahudi ve Hristiyanlar) de Hz. Muhammed'e mecnûn (bir anlamda cinlere uğramış) dediklerini haber vermektedir¹¹

Ruhanî varlıklara inanma cahiliye Araplarının hayatında da önemli bir yere sahipti. Araplar melekler dahil gizli, örtülü ve görünmeyen varlıkların tümüne "cin" adını veriyorlar¹², bunları bedensiz varlıklar olarak düşünüyorlar, taş, ağaç, kuyu, mağara gibi maddî varlıklara sirayet ettiklerini kabul ediyorlardı. Bu nedenle bu nesne ve yerlere ziyaretler düzenliyor, kurban kesiyor, dualar ediyor ve tevessülde bulunuyorlardı. ¹³

Araplara göre ruhlar her ne kadar yapıları dolayısıyla görünmezlerse de bazıları farklı varlıkların bedenlerine bürünerek ve çeşitli şekillere girerek görülebilmektedirler. Onlar cin tabii ettikleri ruhanîleri şerîr (habîs) ve hayırlı (salih) olmak üzere ikiye ayırıyorlardı. İnsanlarla beraber olan cinlere "Âmir", çocuklara musallat olanlara "Ruh", insana musallat olan habîs cinlere "Şeytân", bunların kötülüğü fazla olanlarına "Mârid", aşırı derecede şerîr olanlarına ise "İfrît" diyorlardı. Her türlü kötü işten arınmış ve temizlenmiş hayırlı cinlere ise "melek" adını veriyorlardı. İlahlara izafe etmedikleri birçok fiili cinlere, özellikle de şerîr olanlarına nisbet ediyorlardı. Onların, kendilerine itaat etmeyen insanları hastalıklara sürüklediğine inanıyorlardı¹⁴. Bu nedenle de onlara yaklaşmak, ilahlara yakınlaşmaktan daha öncelikli sayılıyordu. Cinleri kutsayıp tazim göstermelerinin temelinde bu inanç bulunuyordu. ¹⁵

Kur'an-ı Kerîm, Arapların cinleri Allah'a ortak koştuklarını¹⁶, Allah ile cinler arasında akrabalık bulunduğunu söylediklerini¹⁷, cinlere ibadet ettiklerini¹⁸ haber vermektedir. Bu yanlış inançları kaldırmak için "Onları Allah'ın yaratmış olduğunu"¹⁹, "insanlar üzerinde -Allah'ın izni dışında- etkilerinin bulunmadığını"²⁰ vurgulamaktadır.

7 Luka, 11/24-27

8 Luka, 11/14-21

9 Markos, 6/13; Luka 10/17.

10 Süreyya Şahin, "Cin", D/A, 8/8.

11 el-Hicr 15/6; ez-Zâriyât 51/39.

12 İbn-Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, "c-n-n" md.

13 Mes'ûdî, *Murûcu'z-zeheb*, I, 161-163; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VI, 705-706

14 Ahmed b. Hanbel, I, 265.

15 Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VI, 706-709

16 el-En'âm 6/100

17 es-Sâffât 37/158

18 el-İsrâ 17/57; Sebe' 34/41.

19 es-Sâffât 37/158

20 İbrahim 14/22; el-Hicr 15/42; en-Nahl 16/99; el-İsrâ 17/65.

Cahiliye Arapları, cinlerin zaman zaman kendilerine göründüklerine²¹, kendi aralarında aynen insanlarda olduğu gibi akrabalık, kabile ve aşiret ilişkisi bulunduğuna; onların da efendi ve reislerinin mevcut olduğuna inanmaktaydılar²². Buna bağlı olarak aralarındaki savaşlarda birbirlerine karşı kasırga ve fırtına estirmek gibi²³ işler yaptıklarını kabul ederler²⁴, cin kabileleri ile kendileri arasında savaş ve barışların olduğuna inanırlardı. Cinlerin insanlara yardım ve zararlarının dokunduğunu söyler, bu nedenle de onlara sığınırlardı²⁵. Bazı insanlarla cinler arasında irtibatın olduğuna, cinlerin sevdikleri kişileri takip ettiklerine inanırlar; bu tür cinlere “reîy”, “tâbî” veya “tâbia” derlerdi. Şair ve kâhinlerin bu tür cinlerle irtibatının bulunduğunu, bunların sahip oldukları bilgilere akıl ve tecrübeleri ile değil, cinlerle içsel münasebetler kurarak ulaştıklarını söylerlerdi. Her cinin yeryüzünden bir kişiyi kendine arkadaş olarak seçtiğini, onunla konuştuğunu, sevgisine layık görürse onu kendine sözcü yaptığını iddia ederlerdi. Nitekim ünlü şair el-A’sâ kendini hicveden bir şaire cevap veremeyince savunmasını bilgisiz veya becerisiz olduğu için değil Mishal adındaki cin dostu ilham getirmediği için sessiz kaldığı şeklinde yapmıştır²⁶. Araplar, cinlerin zaman zaman çocukları, erkek ve kadınları kaçırdıklarına inanırlar; insanlarla cinler arasında evlilik ve akrabalık bağı kurulabileceğini söylerlerdi. Nitekim Belkis ve Zülkarneyn’in nesebinin cinlere dayandığını, Amr b. Yerbû b. Hanzala et-Temîmî’nin cinden eşinin bulunduğunu söylerlerdi²⁷. Cinlerin, çoğunlukla kendileri görünmeden takip ettikleri kişiyi (metbû) “hâtif” denilen sahibi meçhul bir ses ile uyardığına; sessiz, yolu izi belli olmayan harabeler, kayalıklar ve izbeliklerde mekân tuttıklarına inanırlardı. Buralara yolları uğradığında cinlerin şerrinden emin olmak için “Bu vadinin efendisine sığınırım” derlerdi²⁸. Her eve musallat olan bir cinin bulunduğunu kabul ederler, onun rızasını kazanmak için kurban (zebâihu’l-cin) keserlerdi. Veba, sar’a, cinnet gibi hastalıkların cinlerin insanların bedenlerine sızması sonucu meydana geldiğine inanırlardı²⁹. Cinlerin musallat olduğu kişiyi tedavi etmek için özel dualar okur, rukiyeler yaparlardı³⁰.

D. B. Mcdonald cin kelimesinin Arapça’ya latince “genius” kelimesinden geçtiğini³¹; Nöldeke ise Araplardaki “cinnet ve cünun gibi hastalıkların, cinlerin filleri olduğu” inancının onlara İranlılardan, İranlılara ise Ehl-i Kitap’tan geçtiğini ileri sürerek şöyle demektedir: İranlılar mecnûna “divane” derler. Bu kelime cin mânasına

21 Kurtubî, *el-Câmi’*, XIV, 309.

22 Bk. İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, “a. z. v.” md; Zebîdî, *Tacü’l-Arus*, a. z. v md.

23 Tevrat da cinlerin bu tür işler yaptıklarına yer vermektedir. Bk. Mezburlar 104/4

24 Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VI, 711.

25 Cin sûresinin 6. ayetinde onların bu tutumları dile getirilmektedir.

26 Toshihiko İzutsu, *Kur’an’da Allah ve İnsan*, s. 158-160.

27 Bk. Âlûsî, *Bulâğu’l-ereb*, II, 349.

28 Nitekim Kur’an-ı Kerîm onların bu tutumlarını şöyle bildirmektedir: “İnsanlardan bazıları, cinlerden bazı kimselere sığınırlardı da onların taşkınlıklarını artırırlardı.” el-Cin 72/6.

29 Cevad Ali, *a. g. e.* VI, 722-723.

30 Ahmed b. Hanbel, I, 302.

31 D. B. Mcdonald, “Cin”, *J. A.*, 3/192.

gelen “dev” kelimesinden türetilmiştir. Bu kelime ile Batı dilinde şeytân mânasına gelen “demon ve dévil” kelimeleri arasında ilişki bulunmaktadır. Yine Arami dilinde şeytân anlamına gelen “Shedhan” kelimesi Farsça’ya “shedha” şeklinde geçmiştir³².

II. Kur’an-ı Kerîm’de Cinlerin Varlığı ve Mahiyeti

Örtme ve gizleme³³ mânalarına gelen cin kelimesi görülen ve algılanan varlıkların dışında kalan ve duyular ötesinde bulunan varlıklar için kullanılan genel bir isimdir. Râgıb el-İsfehânî cin kelimesinin iki anlama geldiğini belirtmektedir: Birincisi bütün ruhanî varlıkları içeren genel mânasıdır ki bu mânada melekler ve şeytânlar da cin kavramına dahildirler. İkincisi ise bütün ruhanî varlıkları değil, sadece bir kısmını içeren; mutlak itaatkar olan melekler ile mutlak asi olan şeytânlar arasında bulunan; hayırlısı da şerlisi de olan gizli varlıkları ifade eden özel mânasıdır³⁴.

Bazıları, cin kelimesinin lugat mânasından hareketle onun, bütün gizli varlıkları içine alan bir terim olduğunu ileri sürmüşse de, Kur’an-ı Kerîm’in bu kelimeye yüklediği özel anlama baktığımızda, cinlerin melekler ve şeytânlardan ayrı özelliklere sahip varlıklar olduğunu görürüz. Nitelik bakımından şeytânlar meleklerin ne kadar zıddı ise cinler de ruhanî varlık olma dışında o kadar insanların benzeridirler. Kur’an-ı Kerîm’de her ne kadar cin kelimesinin lugat mânasından hareketle İblis’in cinlerden olduğu haber verilmekte ise de³⁵ genel tasvirde cinlerin insan cinsinin mukabili olarak gösterilmekte³⁶; mutlak itaatkar olan melekler ve daima isyankar olan şeytânların cinlerden ayrı statüde varlıklar olduğu beyan edilmektedir³⁷.

Kur’an-ı Kerîm cin inancını daha önceki din ve toplumlarda mevcut olmayan yeni bir inanç olarak getirmemiştir. Aksine daha önceki milletlerde mevcut olan inançları tashih etmiş ve sınırlarını çizmiştir. Cahiliye Arapları cin kelimesini melek ve şeytânları da içine alan umumi bir terim olarak alıp bu varlıklara yarı tanrısal özellikler verir, onların insanların kaderinde yaratıcı etkilere sahip olduklarına inanır ve kötülüklerinden emin olmak için kurban kesip kendilerine tapınırlardı. Buna mukabil Kur’an cinlere yönelik bu nitelemeyi reddederek onların da insanlar gibi şuur ve irade sahibi³⁸, Cenab-ı Hakk’a karşı sorumlu, onun emirlerine uymakla yükümlü mükellef varlıklar olduğunu³⁹, insanlar gibi Allah’a kulluk etmek için yaratıldıklarını⁴⁰, kendilerine elçiler gönderildiğini⁴¹, içlerinde inananların ve inananmayanların

32 Nöldeke, “Arab’s (ancient)”, *Ency. Relig.* I, 670.

33 İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, “c. n. n.” md.

34 Râgıb el-İsfehânî, “c. n. n.” md.

35 el-Kehf 18/50.

36 Bk. el-En’am 6/112, 128, 130; el-A’râf 7/38, 179; Hud 11/19; el-İsrâ 17/88; en-Neml 27/17; es-Secde 32/13; Fussilet 41/25, 29; el-Ahkâf 46/18; ez-Zâriyât 51/56; er-Rahman 55/33, 39, 56, 76; el-Cin 72/5, 6; en-Nâs 114/6.

37 el-En’am 6/130; er-Rahmân 55/39; ez-Zâriyât 51/56.

38 er-Rahmân 55/39; el-Kehf 18/50; Cin 72/2, 10-11.

39 Fussilet 41/25; el-Ahkâf 46/18

40 ez-Zâriyât 51/56

41 el-En’am 6/130

bulunduğunu⁴², sapıtanların cehenneme atılacaklarını⁴³, gaybı bilmediklerini⁴⁴ haber vermektedir. Ayet ve hadislerdeki tasvirlerden onların kendilerine özgü bir bünyeye sahip oldukları, çeşitli şekil ve bedenlere girebildikleri, her istediklerini değil Allah'ın izin verdiği işleri yapabildikleri anlaşılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim cinlerin yapısı hakkında onlardan olduğu beyan edilen İblis'in ateşten⁴⁵, cinlerin atası sayılan cânn'ın karışık ateşten(mâric min nâr)⁴⁶ ve çok zehirleyici bir ateşten(nâr-i semûm)⁴⁷ yaratıldığını beyan etmekte; Hz. Âişe'den rivayet edilen bir hadiste ise meleklerin nurdan, cinlerin de karışık ateşten yaratıldığı belirtilmektedir⁴⁸.

Bu örneklerden birincisinde sadece ateş (nâr) zikredilirken, ikinci ayette ve Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadiste "mâric", üçüncü ayette ise "semûm" bir ateşten yaratıldığı belirtilmektedir. Mâric kelimesi lugatta hareket ettirmek, çalkalanmak mânalarına gelen "m. r. c." kökünden türemiş olup ateş anlamına gelen "nâr" kelimesi ile beraber (mâric min nâr) dumansız ateş, saf alev demektir. "m. r. c." aynı zamanda "karışmak" mânasına gelmekte olup nâr kelimesi ile birlikte "kıızıl, sarı ve yeşil alevleri birbirine girmiş olan ateş" demektir⁴⁹. "Semûm"ise ateş alevi gibi sıcak esen rüzgar anlamına gelir. Buna Türkçemizde "sam yeli" de denilir. "Semm" ayrıca zehir ve "semmu'l-hıyat" terkinde olduğu gibi ince delik mânalarına gelir. Bedendeki terin çıktığı ve havanın bedene nüfuz ettiği ince deliklere de denilir. Buna göre "nâr-i semûm" ince deliklerden giren, zehirleyen, yakan bir ateş demektir⁵⁰. Her iki kelimenin mânasını birleştirecek olursak semûm (hava) ile nâr (ateş) in karışımından (mâric) can yaratılmıştır. Şu halde cânnın ateş ve hava olmak üzere iki unsuru vardır. İnsanın yarattığı maddeler olan toprak ve suyun karışımı çamuru oluşturduğu⁵¹ gibi, hava ve ateşin karışımı da "mâric"i oluşturmaktadır⁵². Şu halde "cânn"ın yarattığı unsur, zerrelere aralarından geçebilen, dumanla karışık veya dalgalanan bir ateştir. Yani nurun biraz yoğunlaşarak aldığı bir şekildir. Cân, nurun maddeye doğru uzantısı olan duman ile karışmış fakat karışması da tam dengeli olmadığı için dalgalanan bir unsurdan yaratılmıştır. Melekler kadar saf nur olmamakla beraber, ışın özelliği daha ağır bastığı için zerrelere nüfuz edebilmekte, vücudun delikçiklerinden de geçebilmektedir⁵³.

42 el-Cin 72/2, 4, 11, 13.

43 el-A'râf 7/38, 179

44 Sebe' 34/14.

45 el-A'râf 7/12; Sad 38/76.

46 er-Rahmân 55/15.

47 el-Hıcr 15/27.

48 Müslim, "Züh'd", 60.

49. M. Âsım Ef. . *Kâmûs Tercemesi*, "m. r. c." md; Râğıb el-İsfehâni, *el-Müfredat*, "m. r. c." md.

50 M. Âsım Efendi, *a. g. e.* "s. m. m." md.

51 el-En'âm 6/2; el-A'râf 7/12; el-Müminün 23/12; es-Secde 32/7; es-Sâffât 37/11; Sâd 38/71, 76.

52 M. Âsım Efendi, *a. g. e.* "m. r. c." md.

53 Süleyman Ateş, *İnsan ve İnsanüstü*, s. 39-40.

Bu açıklamalardan sonra cinlerin her şeye nüfuz edebilen halis bir ateş veya eşyayı birbirine karıştırma hassasına sahip bir ateşten yaratıldığını söyleyebiliriz.

“Nâr-ı semûm” ve “mâric min nâr” ifadelerini, bugünkü pozitif bilgilerimiz ışığında ışın, ışık, dalga boyu, enerji, mikrop şekillerinde açıklayanlar olmuştur⁵⁴. Bu tür teviller bu varlıkların mahiyetini anlamamıza yardım ederse de ayetlerdeki mâna müphemliğini ortadan kaldırmaz. Onların şuur, idrak ve irade gücüne sahip oldukları anlayışına da uymaz. Ayrıca cinlerin ışın şeklinde telakki edilmesi, onların tecrübe ve deneylerimize konu edinilmesini gerektirir. Halbuki pratikte bundan mahrumuz.

Kur'an, cinlerin ontik yapısını bu şekilde ortaya koyarken, bundan daha ağırlıklı olarak onların kulluk yönü üzerinde durmaktadır. Cinlerin de insanlar gibi Allah'a kulluk için yaratıldıklarını⁵⁵, Hz. Peygamber'den Kur'an dinlediklerini, ona iman ettikten sonra tebliğde bulunmak üzere kavimlerine döndüklerini⁵⁶, içlerinde mümin ve kâfirlerin bulunduğunu⁵⁷, insanlardan olduğu gibi cinlerden olan şeytânların da Peygamber'e düşman kılındığını, aldatmak üzere birbirlerine yaldızlı sözler fısıldadıklarını⁵⁸, Allah'a karşı yalan uydurduklarını⁵⁹, insanlarla beraber hesap göceklerini⁶⁰, birçoğunun cehennemlik olduğunu⁶¹, güçlerinin sınırlı bulunduğunu⁶², kıyamette simalarından tanınacaklarını⁶³, mahşerde kendilerine dünyada peygamber gönderildiğinin hatırlatılacağını⁶⁴ beyan etmektedir.

İslâm âlimleri cinlerin mahiyeti konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunları şöylece özetleyebiliriz:

İslâm filozofları cinleri “cismani olmayan cevherler” (mücerred nefisler) şeklinde tanımlamaktadırlar. Fârâbî, cinlerin mahiyeti ve özellikleri hakkında sorulan bir soruya cevap verirken: “Varlıklar nâtik ve ölümlü (insan), nâtik ve ölümsüz (melek), gayr-i nâtik ve ölümlü (hayvan), gayr-i nâtik ve ölümsüz (cin) çeşitlerine ayrılır.” demekte ve cinleri “konuşmayan “ ve “ölümsüz” varlıklar olarak nitelendirmektedir. Fârâbî, cinlerin “gayr-i nâtik” olarak tanımlamasının, Kur'an'ın “onu, cinlerden bir topluluk dinleyip şöyle söylediler ...”⁶⁵ ayetine aykırı olduğu iddiasına: “Onların nâtik olmadan hay (diri) olarak Kur'an'ı dinlemelerine ve “söz söylemele-

54 Bu tür teviller için Bk. Reşit Rıza, *Tefsirü'l-menar*, III, 96; VII, 319; VIII, 300, 364; M. Saadetin Evrin, *Çağımızın Kur'an Bilgisi*, I, 254; A. Saim Kılavuz, “Cin”, *DİA*, VIII, 9.

55 ez-Zâriyât 51/56.

56 el-Ahkâf 46/29-31; el-Cin 72/1-2.

57 el-Cin 72/4-11.

58 el-En'âm 6/112.

59 el-Cin 72/5.

60 er-Rahmân 55/31.

61 el-A'râf 7/38, 179.

62 er-Rahmân 55/33.

63 er-Rahmân 55/39.

64 el-En'âm 6/128-130.

65 el-Cin 72/1.

rine” imkân vardır,” demektedir; “ölümsüz” oluşlarını ise: “İblis, bana (insanların) tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver, dedi. Allah: Haydi sen mühlet verilenlerden-sin, buyurdu.”⁶⁶ ayetlerine dayandırmaktadır⁶⁷.

İbn Sina el-Hudud risalesinde cinleri “havâî, nâtik, şeffaf yapılı, muhtelif şekillere girebilen canlı” şeklinde tanımlamakta; bu söylediklerim cinlerin resmini değil, cin kelimesine yüklenen mânâyı ifade eder.”⁶⁸ demektedir. Fîlozof yukarıdaki tanımında her ne kadar مشفّ الجرم (cism-i şeffaf) ifadesini kullanmakta ise de tanımın sonuna ilave ettiği kayıtle, cinleri zihni varlıklar şeklinde düşündüğünü ortaya koymaktadır.

Fahreddin er-Razî ise dinlere bağlı ve peygamber inancına sahip büyük çoğunluk ile antik filozofların ekseriyetinin cinlerin varlığına inandıklarını söyledikten sonra filozof ve ruhçuların cinlere “süflî varlıklar” dediklerini kaydetmektedir. Razî, cinlerin varlığını kabul edenlerin de onların mahiyetleri konusunda ikiye ayrıldıklarını; bir grubun cinleri “kendi kendilerine kaim cevherler” olarak gördüğünü, diğerlerinin ise cisim olduklarını söylediklerini kaydetmektedir.⁶⁹ Birinci görüş filozoflara, ikinci görüş ise kelâmcılara aittir. Filozoflar, bu varlıklar kelamcılarının iddia ettikleri gibi cisim olsalardı, onları görmemiz gerekirdi⁷⁰, demektedirler. Kelâmcılar ise filozofların iddia ettikleri gibi “cismanî olmayan cevherlerin varlığını kabul etmek, insanı şirke götürür” şeklinde karşılık vermektedirler⁷¹.

Kelâmcılar, ruhanî varlıkların mahiyetini açıklarken de kendi aralarında ikiye ayrılmışlardır: Eş'ârîlerin temsil ettiği görüşe göre canlılık (hayat) için bir bünye şart değildir. Canlılığın bünyede tecelli etmesi bünyeye sahip olmasını gerektirmez. Hayat madde ve cisimlerin bir tabiatı değil; Rabbani bir emirdir. Bu nedenle bir cüzde büyük büyük cisimler tecelli edebilir; göz ortada bir bünye olmadan da başkalarının görmediği cisimleri görebilir. Ru'yet için vücut şart olmayınca bünyesiz hayat kuvveti olan cinler de cisimlerin herhangi bir cüz'ünde görülebilirler⁷². Eş'ârîlerin bu görüşüne karşı çıkan Mu'tezililere göre ise hayat için bünye şarttır. Canlı varlıklar olarak kabul edilen cinlerin de cismanî bünyeleri vardır⁷³.

Eş'ârîler ile Mu'tezile arasındaki bu görüş ayrılığı “cinlerin görülüp görülemeyeceği” tartışmasını doğurmuştur.

66 el-A'râf 7/14-15.

67 Fârâbî, *Risâle fî cevâbi mesâil süile anhâ*, s. 84.

68 İbn Sina, *el-Hudûd*, s. 90.

69 Razî, *Mefâihü'l-gayb*, XXX, 148-149.

70 İbn Sina, *el-İşârât*, III, 444.

71 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII, 5385.

72 Razî, *a. g. e.* XXX, 150-151.

73 Razî, *a. e.* XXX, 151.

III. Cinlerin Görülmesi

Görebilmenin aslı şartının “vücûd” (var olma) olduğunu kabul eden ehl-i sünnet kelâmçıları⁷⁴ bu sifata sahip olan tüm varlıklar gibi melek, şeytân ve cinlerin de görülebileceğini söylemektedirler⁷⁵. Çünkü onlar harîçte de bulunan ve mekân tutan (mütehâyiz) latîf varlıklardır.

Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Süleyman kıssasında yapılan tasvirlerden onun cinleri gördüğü anlaşılmaktadır⁷⁶. Hz. Peygamber'in cinleri görüp görmediği konusunda ise farklı rivayetler bulunmaktadır. İbn Abbas'ın rivayetine göre Hz. Peygamber cinleri görmemiştir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerine aldıkları rivayetlere göre Resûl-i Ekrem ashâbı ile beraber Ukâz panayırına giderken Nahle'de sabah namazını kıldırması, bu esnada cinlerden bir grup gelip Kur'an dinlemiş ve müslüman olmuşlardır. Bu durumu Cenab-ı Hak Hz. Peygamber'e Cin sûresinin ilk ayeti ile bildirmiştir⁷⁷. Söz konusu ayette Hz. Peygamber'in cinleri gördüğüne bir işaret bulunmadığı aksine “ona cinlerden bir grubun, Kur'an okuyuşunu dinledikleri vahyolunarak”⁷⁸, bu durumdan bilahare haberdar kılındığı bildirilmektedir. Eğer Hz. Peygamber onları görmüş olsaydı vahiyle haberdar edilmesine gerek kalmazdı. Çünkü gözlemlenilen şeylerin varlığı vahye konu olmaz. Taberî cinlerin görülmesine temas ederken, İbn Abbas'ın Müslim'deki rivayetinin baş kısmında yer alan: “Hz. Peygamber cinlere Kur'an okumadığı gibi, onları görmüş de değildir” sözlerine yer verir⁷⁹.

Cinlerin görülmesi konusunda ikinci görüş ise İbn Mes'ûd'a aittir. Onun rivayetine göre Hz. Peygamber cinlerin davetine icabet etmiş, onları bizzat müşahade etmiş ve irşatta bulunmuştur⁸⁰. Müslim'de yer alan rivayette İbn Mes'ûd özet olarak şöyle demektedir: “Bir gece Hz. Peygamber ile beraberdik, bir ara onun aramızdan kaybolduğunu farkettik. Onu dağlarda ve vadilerde aradık; bulamadık. Nihayet sabaha erdiğimizde bir de baktık ki Hıra tarafından geliyor. “Ya Resüllallah!. Sizi kaybettik; aradık bulamadık. Bu yüzden bütün gecemiz endişe içinde geçti.” dedik, şöyle buyurdu: “Bana cinlerden bir davetçi geldi, onunla beraber gittim, onlara Kur'an okudum.”⁸¹. İbn Mes'ûd'un görüşünü Ebu Hüreyre ve Ebu Saîd el-Hudrî'nin rivayetleri tey'it etmektedirler. Buhârî'de yer alan bir rivayete göre cin, Ebu Hüreyre'ye muhtaç bir insan sûretinde görünerek ondan yardım istemiştir⁸². Müslim'de yer alan bir rivayette ise Ebu Saîd el-Hudrî'den: Hendek savaşında aralarında yeni evlenmiş bir delikanlının bulunduğu, her gün öğlen saati Hz. Peygamber'den izin alarak eve gittiği,

74 Nesefî, *Tebstratü'l-edille*, I, 538; Sabûnî, *el-Bidâye*, s. 41; Cürçânî, *Şerhul-Mevakif*, II, 331; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII, 5389.

75 Ebu Ya'la el-Ferrâ, *el-Mu'temed*, s. 172.

76 Bk. en-Neml 27/39.

77 Buhârî, “Ezan”, 105; “Tefsir” 72/1; Müslim, “Salât” 149; Tirmizi, “Tefsir” 72/1.

78 el-Cin 72/1; el-Ahkâf 46/29-30.

79 İbn Cerir et-Taberî, *Câmiu'l Beyan*, XXIX, 102.

80 Müslim, “Salât”, 149.

81 Müslim, “Salât”, 149.

82 Buhârî, “Bed'ul-halk”, 11.

yine bir gün izin istediğinde Hz. Peygamber'in "Kureyzalılardan saldırılarından korunmak için yanına silahını almasını söylediği, delikanlı evine vardığında karısını iki kapı arasında bulduğu, vurmak için mızrağını ona doğrulttuğunda karısının: "Mızrağı birakta eve gir, dışarıya çıkışımın sebebini anlarsın" dediği, delikanlı eve girdiğinde döşeğin üzerinde kıvrılmış yatan bir yılan gördüğü ve mızrağını ona doğrultup vurduğu rivayet edildikten sonra durumu Hz. Peygamber'e anlattıklarında şöyle buyurduğu eklenmektedir: "Medine'de müslüman olmuş cinler vardır. Onlardan birini görürseniz gitmesi için üç gün mühlet veriniz. Bundan sonra da size görünürse onu öldürünüz. Çünkü o şeytândır."⁸³Müslim'de yer alan bir başka rivayette ise bu tür cinlerin "kâfir" oldukları belirtilmektedir⁸⁴.

İbn Abbas'ın rivayeti ile İbn Mes'ûd'un rivayeti arasında ilk anda çelişki var gibi gözükmemektedir. Eğer her iki rivayette aynı olayla ilgili kabul edilecek olursa bu değerlendirmenin doğru olduğu söylenebilir. Ancak rivayetlerin ayrı ayrı olaylarla ilgili olduğu düşünülürse çelişki ortadan kalkar. Nitekim Kurtubî bu farklılığı şöyle te'lif etmektedir: İbn Abbas'ın rivayetine göre Hz. Peygamber söz konusu olayda her ne kadar cinleri görmemişse de bu, cinlerin hiç görülmediği anlamına gelmez. Nitekim farklı bir görüşü ifade eden İbn Mes'ûd'un rivayeti İbn Abbas'ın rivayetinden ayrı bir hadise ile ilgilidir⁸⁵. Fahreddin er-Razî ve Nevevî de aynı tarzda görüş belirtmektedirler⁸⁶.

Mu'tezile uleması İbn Abbas'ın görüşünü benimseyerek cinlerin görülemeyeceğini söylemişlerdir. Bu kanaatlerini desteklemek için el-A'râf sûresinde yer alan: "O (İblis) ve kabilesi sizi onları göremeyeceğiniz cihetten görürler"⁸⁷ mealindeki ayeti delil getirirler. Zemahşerî bu ayetin tefsirinde: "İnsan, şeytânı göremez, çünkü Allah ona bu gücü vermemiştir. Kim onu gördüğünü iddia ederse bu katıksız bir yalandır"⁸⁸ demektedir. Mu'tezililer ayetteki "o" zamiri ile İblis'in, "kabilesi" ile de cinlerin kastedildiğini ileri sürmektedirler⁸⁹.

Şeytân ve cinlerin görülebileceğini kabul edenler ise "Bu ayetten, insanın şeytânı hiç göremeyeceği anlamı çıkarılmamalıdır; onun insanları kendisini göremeyecekleri bir cihetten gördüğü anlamına gelir. Bir insan bile diğer insanları, kendisini göremeyecekleri cihetten görebilirken, bu şeytân hakkında niçin mümkün olmasın?"⁹⁰ demekte. Kur'an'da Hz. Peygamber'in Cebrail'i heybetli hâliyle⁹¹, Meryem-

83 Müslim, "Selâm", 139-141.

84 Müslim "Selâm", 140.

85 Kurtubî, *el-Câmi liahkâmi'l-Kur'an*, XIX, 3-4.

86 Razî, *Mefâihü'l gayb*, XXX, 153; Nevevî, *Şerhu Müslim*, III, 1403.

87 el-A'râf, 7/27.

88 Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 84-85.

89 Fahreddin er-Razî, *a. g. e.* XIV, 54.

90 Elmalılı, *a. g. e.*, III, 2147-2148.

91 en-Necm, 53/6-14; et-Tekvîr, 81/23.

'in tastaman bir insan şeklinde⁹², Hz. İbrahim, hanımı (Sâre), Lût ve kavmi ise kendilerine gönderilen melekleri gördüklerini⁹³, Hz. Süleyman'ın cinlerden bir ifrîtle konuştuğunu⁹⁴ ve bir grubu saray yapımında çalıştırdığını⁹⁵ dolayısıyla gördüğünü delil getirmektedirler.

Bazı hadislerde ise Hz. Peygamber'in Cebrail'i ashabtan Dıhyetü'l-Kelbî⁹⁶ ve cinden bir ifrîti de namazda üzerine saldıırken gördüğü⁹⁷ bu olayın mescitte geçtiği, hazır bulunan sahabilerin ifrîti göremedikleri, Resulullah'ın söz ve davranışlarındaki farklılığın dikkatlerini çekmesi üzerine sordukları ve onun durumu açıkladığı beyan edilmektedir. Hadisin devamında Hz. Peygamber'in, mescitte onu bağlamak istediği fakat aklına Hz. Süleyman'ın: "Ey Rabbim! Beni bağışla ve benden sonra kimseye nasip olmayacak bir mülkü bana ver"⁹⁸ demiş olduğunu hatırlayarak bundan vazgeçtiği belirtilmektedir.

Ahmed Naim bu hadisle ilgili notunda: "Cinlerin Hz. Süleyman'a itaat etmesi" mucizesinin verilmesi, onun ashabının cinleri açıkça gördüklerini gösterir; aksi takdirde bu onlar için bir huccet teşkil etmezdi" demektedir⁹⁹.

Bu görüş sahipleri hadislerde cinlerin yılan şekline girdiklerinin bildirildiğini¹⁰⁰ de delil olarak ileri sürmektedirler.

Mu'tezile âlimleri, ru'yetin gerçekleşebilmesi için görülecek nesnenin ortada olması, arada engelin bulunmaması, mesafe şartının gerçekleşmiş olması ve duyuların sağlam olması gerektiğini söylerler¹⁰¹. Eş'ârîler ise bu şartların hepsinin gerçekleşmesi durumunda dahi idrakin zorunlu değil, mümkün olabileceğini ileri sürmektedirler, idraki dış şartlara değil Allah'ın yaratmasına bağlı görmektedirler. Mu'tezile, Eş'ârîlerin bu görüşüne karşı çıkarak, eğer bu düşüncüyü caiz görürsek, önümüzde davul zurna çalınırken onları görüp duymamanın caiz olduğunu kabul etmemiz gerekir, demektedirler. Bu görüşe Eş'ârîler şöyle karşılık vermektedirler: Mu'tezile âlimleri bir taraftan mucizeyi kabul ederek zorunsuzluğu benimserken, bir taraftan da mutad hadiselerle bakarak ru'yetin sebep-sonuç ilişkisi içinde zorunlu olarak vaki olduklarını söylemektedirler. Bu tutarsızlıktır. Kur'an'da melek ve cinlere çok zor görevler

92 Meryem 19/17. Bu ayette Ruh'un (Cebrail'in) düzgün bir insan şeklinde temessül ettiği ifade edilmektedir. Temessül ruhanîlerin değişik varlıklar şeklinde keşafet kazanması demektir. Yapı itibarıyla cinlerdeki daha latif olan melekler temessül edebildiğine göre cinlerin temessül edebileceği de kabul edilebilir.

93 el-Hicr 15/59-69; Hüd 11/77-82; ez-Zâriyât 51/24-28.

94 en-Neml 27/39.

95 Sebe 34/12-14.

96 Buhârî, "Fedailü'l-Kurban" 1; Müslim "Fedailü's-sahabe" 100; "İman" 271; Ahmed b. Hanbel, III, 334.

97 Buhârî, "Salât" 75; Müslim, "Mesacid" 39-40.

98 Sâd 38/35.

99 Ahmed Naim, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sahih Tercemesi ve Şerhi*, II, 406, dipnot: 1.

100 Müslim, "Selâm" 139-141.

101 Kadı Abdulcebbar, *el-Muğnî*, IV, 50 vd.

yüklenmiştir. Bu görevleri ancak keşif ve güçlü varlıklar yapabilir. Cinlerin varlığı her ne kadar keşif ve kavî ise de bu durumları, onları görmemizi gerektirmez. Nitekim Kur'an, melekler ve cinlerin zor işler yapmaya güç yetiren büyük kuvvete sahip olduklarını¹⁰² haber vermektedir. Bu kudret ise ancak kavî ve keşif organlarda (bünyesi olan varlıklarda) bulunabilir. Öyleyse melekler ve cinler de bünyeye sahiptirler. Ayrıca melekler (Hafaza, Kiramen katibin ve ruhların kabzedilmesi esnasında Azrail) sürekli bizim yanımızdadırlar. Fakat onları görememekteyiz. Keşif varlıklarının görülmesi vacip olsaydı, Peygamber'e geldiğinde yanındakiler meleği görürlerdi. Eğer Mu'tezilîler onların latîf varlıklar olarak bu güce sahip olduklarını söylüyorlar ise bu durumda "hayatîyet için bünyeyi şart koşmamaları" gerekirdi. Yok eğer latîf cisimler oldukları için bu işlere güçlerinin yetmediğini iddia ediyorlarsa bu da açıkça Kur'an'ın hükmüne aykırıdır¹⁰³.

Eş'arîler'in cinleri hem keşif varlıklar kabul edip hem de görülmemelerini ileri sürmeleri bazılarınca çelişki olarak görülebilir. Ancak onların bilginin oluşumu konusundaki görüşlerini hatırladığımızda kendi açılarından tutarlı olduklarını söyleyebiliriz. şöyle ki: Eş'arîler'e göre bilginin oluşumu için dış şartlar yanında âdetullahın da devam etmesi gerekir. Aksi takdirde idrak zorunlu değildir. Binaenaleyh idrakin oluşması için objektif şartlar mevcut olsa bile, Allah'ın irade ve yaratması talluk etmediği takdirde idrakin vukuu zorunlu değildir¹⁰⁴.

Kaynaklarda İmam Şaffî'den: "Cinleri gördüğünü söyleyen kişinin şahitliği kabul edilmez ve ona tazir cezası verilir" şeklinde bir görüş nakledilmektedir¹⁰⁵. Âlûsî bu rivayetin cinleri aslî sûretinde görme ile ilgili olduğunu belirtmekte, onların temessül ederek (başka varlıkların bedenlerine bürünerek) görülmelerini içermediğini söylemektedir¹⁰⁶. Bu görüş tutarlı değildir. şöyleki bir kişi onları tanıdığımız herhangi bir canlı şeklinde gördüğü takdirde onun cin olduğunu nasıl anlayacağı belli değildir.

Cinlerin görüldüğüne ilişkin örneklere baktığımızda onları gören kişilerin peygamber veya onun delalet ettiği yani görmesine sebep olduğu veya gördüğü şeyin cin olduğunu bildirdiği kişiler olduğu görülür. Buradan hareketle cinlerin aynen meleklerde olduğu gibi sadece peygamberler tarafından görülebileceğini, diğer insanlar hakkında vaki olduğuna dair açık ve sahih bir delilin bulunmadığını söylemek mümkündür. Cinlerin kara kedi, köpek ve keçi şekillerinde görüldüklerine (temessül ettiklerine) dair görüşler ise geçmiş kültürlerin müslümanlar arasında devamından başka bir şey değildir.

102 en-Neml 27/39-40.

103 Bk. Razî, a. g. e. XXX, 151-153.

104 Eş'arîler'in bilgi problemine bakışı konusunda bk. Prof. Dr. Mehmet Dağ, "Eş'ari Kelâmında Bilgi Problemi", *İslâmî İlimler Enstitüsü Dergisi*, Ankara 1980, sayı 4, s.107-108; Prof. Dr. Eimrullah Yüksel, *Âmidî'de Bilgi Teorisi*, İstanbul 1991, s.73.

105 Demiri, *Hayatü'l-hayavan*, I, 297.

106 Âlûsî, *Ruhu'l-meanî*, XVIII, 105.

Sonuç olarak normal insanların cinleri aslı sûretleri ile değil, temessül etmiş halleriyle görebileceği, bu durumda ise görünenin cin olduğunu tıpkı melekte olduğu gibi-beyan eden sadık bir haberciye ihtiyaç bulunduğu, bu tür habercinin de nübüvvetin sona ermesiyle mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır.

IV. İnsan-Cin Münasebeti

İnsanların cinlerle ilişkisi var mıdır? Kur'an-ı Kerîm bize cinlerin varlığı konusunda kesin kanaat oluşturacak bilgiler sunmasına rağmen cin-insan münasebeti hususunda aynı ölçüde açık bilgiler vermemektedir. Kur'an-ı Kerîm'de cin-insan münasebetine işaret eden birçok örnek mevcuttur.

Bunlardan biri, onlara insanlardan peygamberler gönderildiğini ifade eden ayetlerdir. Kur'an-ı Kerîm'de insanlar gibi cinlere de peygamberlerin gönderildiği beyan edilmekle beraber¹⁰⁷, bu peygamberlerin insanlardan mı yoksa cinlerden mi olduğu açık değildir. Bazı âlimler her topluluğa kendilerinden peygamber gönderildiğini bildiren ayetlere¹⁰⁸ dayanarak, cinlere kendi türlerinden peygamber gönderildiğini; Hz. Muhammed'in durumunun ise farklı olduğunu, Kur'an'ın, cinlerin kendisini dinledikten sonra ona inandıklarını haber verdiğini ve bu özelliği dolayısıyla Hz. Muhammed'e insan ve cinlerin peygamberi anlamına gelen "Resûlü's-sekaleyn"¹⁰⁹ ünvanı verildiğini iddia ederlerken; bir kısmı da bütün peygamberlerin insan ve cinlerden düşmanları olduğunu¹¹⁰ bildiren ayetleri delil göstererek insanlara gönderilen peygamberlerin cinlere de gönderildiğini söylemektedirler.

Bu münasebete işaret eden ikinci örnek kıyamet gününde insan ve cinlerin haşrolunacağı zaman Allah Teâlâ'nın: "Ey cinler (şeytânlar) topluluğu! Siz insanlarla çok uğraştınız" buyuracağı; buna karşılık onların insanlardan olan dostlarının ise: "Ey Rabbimiz! Biz birbirimizden yararlandık ve bize verdiği sürenin sonuna ulaştık" diyeceklerini haber veren ayettir¹¹¹. Burada açıkça cinlerin insanlarla uğraştığı, birbirlerinden yararlandıkları ifade edilmektedir.

Üçüncü örnek de onlardan istiâzede bulunmayı emreden ayetlerdir¹¹². Bu ayetlerde şeytânın "hemezât" (dürtme, kalbe kötülük ilkâ etme), "vesvese" (fisıldama, gizli söz söyleme), "nez'" (vurma, kötülüğe düşürme, teşvik etme)inden Allah'a sığınma emredilirken; Nâs sûresinde bu şeytânın insan ve cinlerden olabileceği açıklanmaktadır. Bu ayetlerde istiâze emredildiğine göre onlardan gelebilecek bir zarar söz

107 el-En'am 6/130.

108 el-Bakara 2/129, 151; el-En'am 6/130; İbrahim 14/4; el-İsra 17/94-95.

109 "Sekaleyn" kelimesi Rahman sûresinin 31. ayetinde geçmekte olup "iki yük, iki ağırlık" anlamlarına gelir, yer bir yük hayvanına; ins ve cin de ona yükletilmiş iki denge benzetilmiştir. Bu iki ağırlığın insan ve cinlerden oluştuğu aynı sürenin 30. Ayetinden anlaşılmaktadır.

110 el-En'am 6/112.

111 el-En'am 6/128.

112 Bk. Âl-i İmran 3/36; el-A'râf 7/200; en-Nahl 16/98; el-Mü'minün 23/97; Fussilet 41/36; en-Nâs 114/1, 6.

konusu demektir. İstiâzeye mesnet teşkil eden her üç davranış da telkin ve kalbi uzaktan yönlendirme şeklindedir.

Dördüncü örnek ise cinlerin Hz. Süleyman'ın emrine verildiği ve Süleyman'ın onlara hükmettiğini bildiren ayetlerdir. Bu hususa Kur'an-ı Kerim'de dört ayrı yerde temas edilmektedir. Söz konusu ayetlerde olayın geçişi nüzûl sırasına göre şu şekildedir: Sâd sûresinde Hz. Süleyman'ın imtihan edildiği beyan edildikten sonra onun: "Rabbim beni affet, bana mülk (hükümranlık) ver. Kuşkusuz sen çok lütfediciisin." şeklinde duasına yer verilmekte, Süleyman'ın emrine rüzgarın ve zincirlere vurulmuş şeytânların (cinlerin) verildiği açıklanmaktadır¹¹³. İkinci sırada inen sûrede rüzgarın, denize dalan ve daha başka işler gören bazı şeytânların onun emrine verildiği zikredilmekte¹¹⁴; üçüncü sırada inen sûrede yine rüzgarın ve kaleler, heykeller, havuzlar kadar büyük leğenler ve sabit kazanlar yapan cinlerin Süleyman'ın emrine verildiği belirtildikten sonra onun ölümüne hükmedildiğinde, bir ağaç kurdunun dayandığı değneği yemesi akabinde yere düşmesiyle farkına vardıkları, dolayısıyla gaybı bilmedikleri ifade edilmektedir¹¹⁵.

Sonuncu sırada nazil olan en-Neml sûresinde ise Dâvûd'a ve Süleyman'a kendilerini, inanan kullardan birçoğuna üstün kılan bir "ilim" verildiği, kuşların dilinin öğretildiği; cinlerden, insanlardan ve hayvanlardan oluşan orduların Süleyman'ın emrine verildiği, hüdhüd kuşunun ona Sebe' melikesinden haber getirdiği, onun mektubunu Belkis'e götürdüğü, Belkis'in elçilerinin hediyelerle Süleyman'a geldiği zikredildikten sonra Süleyman'ın etrafındaki danışmanları toplayarak: "O teslim olarak gelmeden önce hanginiz bana tahtını getirecek?" diye sorduğunu; cinlerden bir İfrîtin: "Sen makamından kalkmadan önce ben onu sana getiririm, bunu yapmaya gücüm yeter ve bana güvenilir" dediğini; "yanında kitaptan bir ilim bulunan kişinin"¹¹⁶ de: "Sen gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm." dediğini; Süleyman tahtı yanına yerleşmiş görünce bunun Allah'ın bir lütfu olduğunu ve kendisini imtihan ettiğini söylediğini beyan etmektedir¹¹⁷.

Bu ayetleri dikkatle incelediğimizde kuşlarla konuşma, hayvanlara hükmetme, cinleri istihdam etme gibi hükümranlıkların hepsinin Hz. Süleyman'a verilen mucizeler olduğunu anlarız. Nasıl ki Hz. Süleyman'ın kuşlarla konuşmasını veya rüzgara hükmetmesini olağan karşılayamıyorsak, onun cinlere hükmetmesini de sıradan olaylar olarak değerlendiremeyiz ve her zaman geçerli cin-insan münasebeti olarak göremeyiz. Nitekim Hz. Peygamber de cinlere hükmetmeyi Hz. Süleyman'a verilmiş bir özellik olarak değerlendirdiği için daha önce zikrettiğimiz gibi onu mescidin direğine bağlayarak sahabilere gösterebileceğini ifade etmesine rağmen bunu uygun

113 Bk. Sâd 38/34-38.

114 el-Enbiya 21/81-82.

115 es-Sebe' 34/12-15.

116 Bu şahsın Hz. Süleyman'ın veziri Asaf b. Berhiya, Hızır, Cebrail veya Süleyman'ın bizzat kendisi olduğunu söyleyenler vardır. Bk. Razî, *Mefâilü'l-gayb*, XXIV, 197.

117 en-Neml 27/15-44.

görmemiştir¹¹⁸. Bu kıssada dikkati çeken bir başka nokta da İfrîtin, Belkis'in tahtını Hz. Süleyman'a, o makamından kalkmadan önce getirebileceğini söylerken, kendisine kitaptan bir ilim verilmiş olan kişinin daha kısa zamanda (göz açıp kapayacak bir anda) getirebileceğini söylemiş olmasıdır.

Bu örnekler gösteriyor ki söz konusu fiiller onların tabiî işleri değil, o an için kendilerine verilen olağanüstü bir durumdur. Kıssanın sonunda Hz. Süleyman'ın bu işleri kendisine verilen ilahî bir lütf olarak nitelendirmesi de bu fiillerin Allah tarafından verilen bir mucize olduğunu göstermektedir. Son bir nokta ise cinlerin kendi yanlarında ölen Hz. Süleyman'ın öldüğünü fizikî alametler belirinceye kadar farketmiş olmamalarıdır. Kur'an bu noktaya dikkat çekerek "cinlerin gaybı bilmediklerini" vurgulamaktadır. Dinî düşünce açısından tabiî olan da budur. Cinler madem imanla mükellef varlıklardır ve iman da ancak gayba olur, öyleyse iman alanına giren konular cinler için de müşahede dışı noktalardır.

Kur'an'da Hz. Süleyman'ın cinleri emrinde çalıştırması ve onlara hükmetmesi¹¹⁹ dışında insanların cinleri emir altına aldıklarına dair bir başka örnek yoktur. Bu, cinlerle insanlar arasındaki müsbet ilişkiyi gösteren tek örnektir. Halbuki Kur'an-ı Kerîm'de insan ve cin şeytânlarının peygamberlere düşman kılındığı¹²⁰, şeytânın Hz. Eyyûb'u yorgunluğa ve azaba uğrattığı¹²¹, Yusuf ile kardeşlerinin arasını bozduğu¹²², Musa'yı kıptîyi öldürmeye sevkettiği¹²³, önlere fitne çıkardığı¹²⁴, peygamberlere bazı şeyleri unutturabileceği¹²⁵ gibi menfî ilişkiyi gösteren birçok örnek bulunmaktadır.

Cin sûresinde sözü edilen hadisede ise tek taraflı bir temas söz konusudur. Cinler Hz. Peygamber'in gelip Kur'an okuyuşunu dinlerlerken, Peygamberimizin bundan haberi yoktu. Resulullah, onları görmemiş, onlara herhangi bir tâlimatı da olmamıştı. İbn Mes'ûd'dan gelen rivayette Hz. Peygamber'in cinlerin davetlisi olarak kendilerine gittiği, Kur'an okuduğu haber verilmekte ise¹²⁶ de İbn Abbas'ın rivayeti bu iddianın aksini beyan etmektedir¹²⁷.

118 Bk. Buhârî, "Salat" 75; Müslim, "Mesacit" 39-40.

119 el-Enbiya 21/82; en-Neml 27/27, 39; Sebe' 34/12.

120 el-En'âm, 6/112.

121 Sâd, 38/41.

122 Yusuf, 12/100.

123 Kasas, 28/15.

124 Hac, 22/52-53.

125 el-En'âm 6/68.

126 Müslim, "Salât", 33.

127 Müslim, "Salât", 33.

1. Cinlerin Kâhinlerle İlişkisi

Gayptan haber verdiğini iddia edenlere kâhin denir. Kur'an-ı Kerîm şeytânların her günahkâr yalancının üzerine indiklerini, onların şeytânlara kulak verdiklerini ve çoğunun yalancı olduğunu¹²⁸ haber verir.

Kureyşliler kâhinlerle cinler arasında böyle bir yakınlık bulunduğu inandıkları için Kur'an'ın da şeytânlar tarafından kâhinlere telkin edilen sözler türünden olduğunu ileri sürüyorlardı. Yüce Allah bazı müşriklerin bu nevî sözlerine reddiye olmak üzere: "O Kur'an'ı şeytânlar indirmedir. Bu onlara hem yakışmaz, hem onlar buna güç yetiremezler. Şüphe yok ki onlar meleklerin sözünü işitmekten kesin olarak azledilmişlerdir." ¹²⁹buyurulmaktadır. Bununla beraber Kur'an-ı Kerîm'de şeytânların semâ haberlerini elde etmek üzere istirak-ı sem'de (kulak hırsızlığı) buldukları haber verilmektedir.

İstirak-ı sem' terimi çalmak, hırsızlık yapmak mânalarına gelen "sirkat" kökünden türetilmiş olan "istirak" kelimesi ile; kulak işitme duyusu ve işitilen nesne mânalarına gelen "sem" kelimelerinden oluşan bir terkip olup Arap dilinde "gizli sözlerle kulak kabartıp dinleme, dikkilik yapma" anlamlarına gelmektedir. ¹³⁰

Şeytân ve cinlerin, semâ haberlerini elde etmek üzere kulak kabartmaları Kur'an-ı Kerîm'de bu terkipte zikredildiği gibi ¹³¹ sadece "s-m-a" kökünün türevleri kullanılarak da ifade edilmektedir. Nitekim şuârâ sûresinin 212. ayetinde şeytânların, meleklerin sözlerini işitmekten alıkonuldukları es-sem' السمع; Saffat sûresinin 8. ayetinde mele-i a'lâya kulak verip dinlemeyecekleri لا يسمعون ve Cin sûresinin 9. ayetinde cinlerin dinlemek için göğün bazı kısımlarında oturacak yer bulduklarını fakat şimdi dinlemeye kalkışanların üzerlerine "gözeten alev" gönderildiği ifade edilirken للسمع ve يستمع kelimeleri kullanılmaktadır.

Hz. Peygamber'in hadislerinde de bu iki kelime bir arada "şeytânların kulak hırsızlığı yapmaları" anlamında "يسترق من السمع" ¹³² "فتسترق الشياطين السمع" ¹³³, "مسترقو السمع" ¹³⁴ şekillerinde kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerîm'de ve hadislerde şeytân-insan ilişkisine temas edilirken yeryüzünde her insanın şeytândan bir arkadaşının (karin) bulunduğu¹³⁵, Allah'ın kitabın-

128 eş-Şuârâ 26/222-223.

129 eş-Şuârâ 16/210-212.

130 İbn Manzûr, *Lisanü'l Arab*, "s-r-k" ve "s-m-a" md; Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, "s-r-k" ve "s-m-a" md.

131 el-Hıcr, 15/17-18

132 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 14, 15.

133 Buhârî, "Bed'ü'l -halk, 6.

134 Buhârî, "Tefsir", 15/1, 34.; İbn Mâce, "Mukaddime", 13.

135 en-Nisâ 4/38; ez-Zuhuf 43/36; Müslim, "Münafikûn", 16

dan yüz çevirene bir şeytânın arkadaş olarak verildiği¹³⁶, Allah'ın insanlara musallat kıldığı inatçı, kafir, hayra engel, azgın, şüpheci, ve Allah'a ortak koşan bu şeytânların onları saptırmak için önlerinde ve arkalarında bulunan şeyleri süslü gösterdikleri¹³⁷, Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını gösteriş için sarfedenleri aldattıkları¹³⁸, Allah'ın emirlerini çiğnemeyi telkin ettikleri¹³⁹, birbirlerini aldatmak için yaldızlı sözler söyledikleri¹⁴⁰, insanların ahirette bu kötü arkadaşları hatırlayacakları¹⁴¹, onunla arkadaş olmaktan dolayı duyacakları pişmanlığın fayda vermeyeceği, beraberce ateşe atılmaları emredilince şeytânın kendini temize çıkarmak için "onu ben azdırmadım fakat o, kendisi derin bir sapıklık içindeydi" diyeceği¹⁴², ateşe atılanların uydukları kardeşlerini (şeytânı) lanetleyecekleri¹⁴³ haber verilmekte; onların kışkırtmalarından¹⁴⁴, dokunmalarından¹⁴⁵ ve vesveselerinden¹⁴⁶ Allah'a sığınma tavsiye edilmektedir.

Bu tablodan anlaşıldığı üzere şeytânın insanlarla sıkı bir münasebeti vardır. Şeytân bu ilişkilerinde insanları telkin altında tutup etkileyebilmek amacıyla onların ulaşamadığı konularda bilgiler toplamakta ve onları kendine bağlamaya çalışmaktadır. Kur'an, şeytânların önceleri kulak hırsızlığı yaparak¹⁴⁷ ve bazı sözler kaparak¹⁴⁸ elde ettikleri bilgilerle kendilerine yakın hissettikleri kişilere indiklerini, onlara çaldıkları bilgileri naklettiklerini¹⁴⁹ haber vermekte ancak daha sonra onların haber çalmalarına engel olmak için üzerlerine ateş şuleleri gönderildiğini¹⁵⁰, yıldızlar atılarak taşlandıklarını¹⁵¹, göğün itaattan çıkan şeytânlardan korunduğunu, onların mele-i a'lâyı dinleyemediklerini bu noktadaki her teşebbüslerinde kovulup atıldıklarını¹⁵² haber vermektedir. Hz. Peygamber de şeytânın semadan aşırıldığı sözlere kendinden de eklemeler yaparak dostlarına fısıldadığını haber vermektedir. Nitekim Hz. Âişe, meleklerin bulutlar içinde aşağı semalara inerek göklerde olup bitenleri kendi aralarında konuştuklarını, bu esnada kulak hırsızlığı yapan şeytânların duydukları haberlere kendilerinden yüzlerce yalan katarak yaranlarına ilettiklerini rivayet etmektedir¹⁵³.

136 ez-Zuhuf 43/36-39

137 Fussilet 41/25

138 en-Nisâ 4/38

139 el-En'âm 6/121

140 el-En'âm 6/112

141 es-Sâffât 37/51-52

142 Kâf 50/23-27

143 el-A'râf 7/38

144 el-Mü'minûn 23/97

145 el-A'râf 7/200; Fussilet 41/36

146 en-Nâs 114/4

147 el-Hicr 15/18

148 es-Sâffât 37/10

149 eş-Şuâra 26/221-223

150 el-Hicr 15/18; es-Sâffât 37/10; el-Cin 72/9

151 el-Mülk 67/5

152 es-Sâffât 37/6-9

153 Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 6

Ebu Hüreyre'den gelen rivayette ise şöyle denilmektedir: "Allah, gökteki meleklerle bir şeyin infaz edilmesini emrettiği zaman onlar bu emre uymak üzere kanat çırpıyorlar, kalplerinden korku gidince de Cebrail ve Azrail gibi mukarrebîn meleklerine "Allah ne buyurdu?" diye sorarlar... İşte bu konuşmaların yapıldığı esnada kulak hırsızlığı yapan şeytânlar Allah'ın verdiği emirleri işitirler de daha alt tabakadaki şeytânlara iletirler, en alttakiler ise kâhinlere ulaştırır. Bu sırada bazan şihâb yetişir ve haberlerin kâhinlere ulaşması engellenir, bazan ise şihâb yetişmez de kendilerinden yüzlerce yalan haber atarlar. Neticede gökten işitilmiş söz gerçekleşir¹⁵⁴. İbn Abbas'tan gelen rivayette de cinlerin bir doğruya dokuz yalan katarak kâhinlere ilettikleri bildirilmektedir¹⁵⁵. Hz. Âişe'den gelen bir başka rivayette ise Peygamberimize "Kâhinlerin gayptan haber verdikleri" iddiası sorulunca Efendimizin: "Onların sözlerinin hiçbir değeri yoktur" buyurduğu, soruyu soranın: Ama söyledikleri bazan doğru çıkıyor"demesi üzerine: "Bu, kulak hırsızlığı olup cinlerin yüzlerce yalanla beraber kâhin, dostlarına fısıldadığı sözlerden ibarettir"¹⁵⁶ dediği kaydedilmektedir. Bu rivayetten de anlaşıldığı üzere cinler semâ haberlerini elde etmek için kulak kabartmakta, duydukları haberlere birçok yalan katarak kâhinlere ulaştırmaktadırlar. Kâhinlerin verdikleri haberlerin büyük kısmının yalan olduğu Kur'an-ı Kerim¹⁵⁷ ve Hz. Peygamber tarafından açıkça ifade edilmiştir¹⁵⁸.

Şeytânların göklerden haber aşırmasının devam edip etmediği konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Ebû Abdurrahman el-Herevî ve Mâverdü'nin de içinde bulunduğu bazı bilginlere göre cinlerin gökten haber aşırması devam etmektedir. Ancak onlar nübüvvet öncesi şihâba hedef olmadan rahatça dinlemede bulunurlarken şimdi üzerlerine yakıcı ateşler yağdırılmaktadır. Daha yukarı göklerdeki cinler duydukları haberi bir aşağıdaki cinne aktarırken şihâba hedef olmakta; alt semalardaki cinler de aynı işlemi yapmakta ve aynı karşılığı görmektedirler. Bu sûretle istirak sadece cinlerin birbirlerine haber ulaştırması şeklinde devam etmektedir¹⁵⁹. İslâm bilginlerinin büyük çoğunluğuna göre ise cinlerin göklerden haber aşırması Peygamberimizin gönderilmesiyle son bulmuştur. Cin sûresinde cinlerin kulak hırsızlığı yapmak için göğe erişmek istedikleri fakat onu sert bekçiler ve yakıcı şihâblarla doldurulmuş buldukları¹⁶⁰ bildirildikten sonra cinlerin kendi kendilerine: "Halbuki biz bundan önce haber dinlemek için göğün bazı kısımlarında oturacak yerler bulup oturuyorduk fakat şimdi kim dinleyecek olursa karşısında kendini gözetip duran bir şihâb buluyor"¹⁶¹ dedikleri haber verilmektedir. Buhârî'de yer alan bir rivayette Hz.

154 Buhârî, "Tefsir" 15/1; İbn Mâce, *Mukaddime* 13

155 Tirmizî, "Tefsir" 72/2

156 Buhârî, "Tıb", 46, "Tevhid" 57; Müslim, "Selâm" 122; Tirmizî, "Tefsir" 34/3; Ahmed b. Hanbel, 218, VI, 87

157 eş-Şuâra 26/222-223

158 Buhârî, "Bed'ü'l-halk" 6.

159 Mâverdü, *A'lâmu'n-nübüvve*, s. 101-103; Süyutî, *Laktü'l-mercân*, s. 171; Kurtubî, *a. g. e.*, X, 10

160 el-Cin 72/8

161 el-Cin 72/9

Peygamber'in Taif seyahatinden döndüğü günlerde cinlerin gökten haber aşırımlarının engellendiği, teşebbüs edenlerin üzerine yakıcı ve delici alevler (şuhub-î sâkibe) atılmaya başlandığı haber verilmekte, bu tablo ile karşı karşıya gelen cinlerin kavimleri yanına döndüklerinde, kendilerine "Ne oluyorsunuz, niçin hiçbir haber getirmiyorsunuz?" diye sordukları, onların da: "Ne yapalım, semâdan haber almaktan men edildik, üzerimize yakan ve delen alevler gönderildi", dedikleri; bunun üzerine onlara, haber almanıza engel olan bir hadise olmuştur, yeryüzünün doğusunu ve batısını dolaşın da gökten haber almanıza engel olan yeni şeyin ne olduğunu öğrenin¹⁶² denildiği kaydedilmektedir. Meâllerini verdiğimiz ayet ve hadislerden cinleri öncelerin göklerden haber çalmalarına musaade edilirken belli bir zaman sonra buna engel olduğu anlaşılmaktadır. Buhârî hadisinin sonunda yer alan bir ifadede engel olmanın Hz. Peygamber'in nübüvvetiyle başladığı belirtilmektedir. "Şeytânlara engel olmak üzere şihâb gönderildiği" ifadesi ile bir kısım müfessir ve hadis şarihinin ileri sürdüğü gibi maddî mânada (yıldız kayması) kastedildiği taktirde bu nevî tabîî olayların daha önceleri olmadığını söylemek gerekir. Nitekim içlerinde Zeccac'ın da bulunduğu bazı müfessirler cahiliye şiirlerinde bu terimin kullanılmadığını gerekçe göstererek, İslâm'dan önce şihâbın vaki olmadığını ve bunun Hz. Peygamber'e ait bir mucize olduğunu iddia etmektedirler¹⁶³. Ancak bu görüş isabetli değildir. Şöyle ki, bu terimin cahiliye şiirlerinde kullanılmadığı ifadesi doğru değildir. Cahiliye şairlerinden Evs b. Hacer bir şiirinde yıldız kaymasından söz etmiştir. İmam Zühri'nin kanaati de bu yöndedir¹⁶⁴. Ayrıca İbn Abbas'tan rivayet edilen, "Hz. Peygamber ile oturuyorduk, yıldız kaydı ve Hz. Peygamber bize: Bu tür hadiselerle cahiliyede ne derdiniz? diye buyurdu", ifadesi¹⁶⁵ bi'set öncesi de yıldız kaymalarının vaki olduğunu göstermektedir. Öte yandan günümüzde yıldız kaymaları (şihâb) semâda dolaşan yıldızların atmosferle temas eder etmez sürtünme ile büyük bir ısının oluşması sonucu parlamasının meydana gelmesi şeklinde tabîî bir hadise olarak izah edilmektedir. Bu nedenlerle bazı bilginler Kur'an-ı Kerim'de şeytânların üzerine atıldığı haber verilen şihâbları maddî mânalarıyla değil, ruhanî birer şihâb olarak anlamak gerektiğini söylemektedirler¹⁶⁶.

Bazı âlimler "eski devirlerde yıldız kayması yoktu" yerine "şeytânların taşlanması yoktu" demenin daha doğru olduğunu¹⁶⁷, birinin hareketinin maddî, diğeri- nin hareketinin ise manevî bir nitelik taşıdığını söyleyerek şihâb ile yıldız kaymalarının kastedilmediğini ifade etmiştir¹⁶⁸.

Dünya semâsını işgal eden yıldızlar Allah'ın varlığına delalet eden birer kandil olarak kabul edildikleri gibi şeytânların vesvese ve aldatmalarını ortadan kaldıran

162 Buhârî, "Tefsir" 72/1; Müslim, "Salât" 149; Tirmizî, "Tefsir" 72

163 Bk. Kurtubî, *el-Câmi*, X, 10-12

164 Taberî, *Câmu'l-beyan*, XXIII, 26

165 Buhârî, "Tefsir" 31; Müslim, "Selâm" 35; Tirmizî, "Tefsir" 36

166 Elmalılı, *a.g.ê.*, VI, 4049

167 Kurtubî, *a.g.e.*, X, 10-12

168 Kurtubî, *a.e.*, XV, 67

birer manevî mermi olarak da kabul edilebilirler. Ayrıca peygamberler ve veliler de onların aldatmalarına karşı gönderilmiş birer mermi sayılabilirler¹⁶⁹. Hatta ayetteki şeytânlardan maksadın insan şeytânları olan kâhinler, şihâbtan muradın ise bunların yalan ve aldatmalarını ortadan kaldıran peygamberler olduğunu söylemek mümkündür¹⁷⁰.

Göklerin şeytânlardan korunduğu konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre Hz. İsa'ya gelinceye kadar semâ şeytânlardan hiç korunmazdı. Şeytânlar Hz. İsa ile üç semâdan, Hz. Muhammed ile bütün semâlardan kovulmuşlardır¹⁷¹. Kelbî, Atiyye b. el-Avfî, Abdülmelik b. Ömer ve Abdülmelik b. Sabur Hz. İsa'nın göklere yükseltilmesinden Hz. Muhammed'in peygamber olarak görevlendirilmesine kadar geçen zaman içinde (fetret) sadece üç semânın şeytânlardan korunduğunu, Hz. Muhammed'in gönderilmesi ile ise bütün göklerin korunmaya başlandığını; Naffî b. Cübeyr, Ubey b. Ka'b ve Şa'bî fetret döneminde cinlerin gökleri dinleyebildiklerini, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesi ile ise korumanın artırılarak bunun önüne geçildiğini; İmam Zühri, İbn Kuteybe ve Kurtubî ise İslâm'dan önce de şeytânların gökleri dinlemelerine mani olduğunu fakat Hz. Muhammed'in nübüvveti ile bu korumanın daha da artırıldığını ve artık şeytânlardan haber alarak kehanette bulunmanın son bulunduğunu¹⁷² söylemektedirler. Kurtubî bu görüşleri "semâ eskiden az korunuyordu, şimdi ise daha sıkı korunuyor"¹⁷³ şeklinde birleştirmekte; "Hz. Peygamber'in nübüvveti ile kehanetin sona erdiğine"¹⁷⁴ dair haberi "üzerlerine ateş şuleleri gönderilmesi sonucu semâ haberlerini dinleyemedikleri" şeklinde açıklamaktadır¹⁷⁵. Lugat kitaplarında ve örfî istimalde şihâb kelimesine yıldız kayması anlamı verilmiş ise de Kur'an-ı Kerim'in şihâba yüklediği mâna bu değil, cin ve şeytânların semâdan gaybî bilgiler aşımalarına engel olan manevî mermilerdir.

Görülüyor ki cin ve şeytânların, insanlara semâdan haber getirmeleri Hz. Muhammed'in nübüvveti ile engellenmiştir. Bu nedenle bilgi elde edilecek kaynaklar olarak onlarla temas kurmak için çaba sarfetmek veya bu iddiada bulunanlara bilgi edinmek için başvurmak boş bir uğraşı, dinî açıdan ise tevhîd inancını zedeleyip insanı küfre kadar götürebilecek tehlikeli bir girişimdir.

2. Cinlerin Çarpması

Bu bölümde halk arasında "cin çarpması" ve "cinlere uğrama" terimleri ile ifade edilen ve cinlerin insan bedenine girerek onu ruhen veya bedenen hasta ettikleri şeklindeki telakkileri Kur'an-ı Kerim açısından değerlendirmeye çalışacak; Kur'an'ın

169 Elmalılı, *a.g.e.*, VII, 5204-5

170 Elmalılı, *a.e.*, VII, 5205

171 Kurtubî, *a.g.e.*, 10-12

172 Kurtubî, *a.e.*, XIX, 12; Süyûtî, *el-Hasâis*, I, 278

173 *el-Câmi'*, XV, 66

174 Bk. Beyhâkî, *Delâil*, II, 237

175 Beyhâkî, *a.e.*, X, 10

cinler hakkında verdiği bilgiler çerçevesinde bu tür anlayışlara İslâm'da yer olup olmadığına tespite gayret edeceğiz.

Kur'an-ı Kerim'de konuyla ilgili olarak bir yerde "şeytân çarpması"¹⁷⁶, onbir yerde cinlere uğramak (mecnûn)¹⁷⁷ ve birçok yerde kalbe vesvese, ilham ve telkinde bulunmak sûretiyle insanı etkilemek¹⁷⁸ şeklinde ifadeler geçmektedir. Şimdi bu örnekleri izah etmeye çalışalım.

Birinci örnekteki ayette Cenab-ı Hak: "Faiz yiyen kimselerin (kabirlerinden) tıpkı şeytân çarpmış kimseler gibi çarpılmış olarak kalkacaklarını" haber vermektedir. Burada şeytânın çarpmasını ifade etmek için "şiddetli vurmak, dokunmak ve çarpmak" anlamlarına gelen (تَخِطُ) fiili ile "dokunmak" anlamına gelen (مَسَّ) kelimesi bir arada kullanılmıştır. Her iki fiil de şeytân ve cinlere nispet edildiği zaman "cin(şeytân)çarpması" anlamına gelmektedir. Bu nedenledir ki Araplar mecnûn ve sar'alı kişilere "memsûs" tabirini kullanmakta idiler. Ayrıca Araplar, bu nevi hastalıkların gerçek sebebini bilemedikleri için, gizli faktörlerden meydana geldiklerini düşünürler, bunların da şeytân ve cinler gibi görünmeyen varlıklar olduğunu iddia ederlerdi. Bu maksatla memsûs kelimesi yanında "cinlere uğramış" demek olan "mecnûn" tabiri de kullanılmıştır.

Söz konusu ayette çarpma fiili şeytâna (cinlere) nispet edilmekle beraber bunun hakikî mi yoksa mecazî mi olduğu bilinmemektedir. Bu sebeple de ayet müfessirler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. İmam Matürîdî¹⁷⁹, Zemahşerî, İbn Atiyye, Beyzavî, Ebussuûd, Reşit Rıza ve Ömer Rıza Doğrul'un da içlerinde bulunduğu bir grup müfessire göre buradaki ifade ile hakikî mâna değil, temsîlî ve mecazî anlam kastedilmektedir.

İbn Atiyye'ye (ö. 541/1147) göre ayette bir teşbih yapılmış olup bundan amaç dünyada faiz yiyen kişilerin bu fiileri sebebiyle ahlâkının değişeceği ve şeytânın etki ve buyruğu altına girmiş kişiler olacakları vurgulanmaktadır. O, ayetteki "kalkma" fiilini de ahirette kabirlerden dirilip kalkma değil, dünyada herhangi bir fiili yapmaya kalkarken şeytânın buyruğu altına girmiş gibi kalkma şeklinde açıklamaktadır¹⁸⁰.

Benzer bir görüşü dile getiren Ö. Rıza Doğrul, faiz yiyen kişilerin fakirleri istismar etmeleri sebebiyle içlerinden insanlığın necip duygularının silineceğini, şeytân gibi yalnız dünyaya tapar, madde peşinde koşar hale geleceklerini, şeytânlaşacaklarını ve içlerinde deprenen her hayırlı isteğin, onları şeytân çarpmış gibi sarsacağını beyan etmektedir¹⁸¹.

176 el-Bakara, 2/275.

177 Bk. M. Fuat Abdülbakî, *Mu'cem*, "c.n.n." md.

178 Bk. dipnot: 112.

179 Matürîdî, *Te'vilatü'l-Kur'an*, I, 66 b.

180 İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecfz*, II, 345.

181 Ö. Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, s. 77, dipnot:267.

Zemahşerî ile bu konuda onun görüşünü paylaşan Beyzavî¹⁸² ve Ebussuûd¹⁸³ ise şeytân çarpması ifadesinin Araplar arasında kullanılan bir deyim olduğunu; Arapların, şeytânın çarpması sûretiyle insanın delirdiğine inandıklarını, gerçekte ise böyle bir çarpmanın söz konusu olmadığını ifade etmektedirler. Zemahşerî bunun Arapların kendi aralarında kullandıkları, realitesi olamayan yaldızlı bir sözden ibaret olduğunu söylemektedir¹⁸⁴. Kur'an-ı Kerim riba yiyenlerin kabirlerinden kalkarken bulunacakları perişan hali ifade etmek için Arapların kullandığı bir deyime yer vermektedir.

Nâsiruddin Ahmed b. el-Münîr el-İskenderî Keşşâf'taki itizalî görüşleri tespit etmek amacıyla yazdığı el-İntisaf'ta Zemahşerî'nin ileri sürdüğü bu görüşün Mu'tezile'ye ait olduğunu, ehl-i sünnetin ise söz konusu ayetteki "şeytân çarpmasını" gerçek anlamında yorumladığını kaydettikten sonra Mu'tezile'nin sadece bu konuda değil sihir ve cinlerin mahiyeti gibi başka konularda da bu husustaki nasların zahirî anlamlarını bırakıp mecaza yöneldiklerini beyan etti.

Günümüz tabiplerinin sar'ayı tamamen tıpla ilgili bir hastalık olarak gördüklerini ve sar'anın tıbbî yöntemlerle tedavî edildiğini kaydeden Reşid Rıza ise bu nevi rahatsızlıkların bir kısmının sebebinin ve tedavî şeklinin bilinmediğini ancak bu durumun söz konusu hastalıkların cinlerle ilgili olduğu anlamına gelmeyeceğini, onların bu nevi bir hastalığı oluşturacak şekilde insanla birleşmesinin mümkün olmadığını, insan üzerindeki etkilerinin vesveseden öteye geçmediğini kaydetmekte; "kelamcılar, cinleri görmeyen, diri varlıklar" şeklinde tanımlamaktadırlar, mikropolar da bu tanımın içine dahil edilerek sebebinin bilemediğimiz bazı hastalıkların bu anlamda cinlerin fiili olarak görülmesi mümkündür" demektedir¹⁸⁵.

Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğu söz konusu ayetteki "şeytân çarpması" ifadesini mecaz değil, teşbihin zahirinde ifade edildiği gibi hakikat mânası ile anlamaktadırlar. Bunların başında İbn Kayyim el-Cevziyye, Teftazanî, İbrahim b. Ömer el-Bikaî (ö. 885/1480), Nâsiruddin Ahmed b. el-Münîr el-İskenderî gibi çeşitli İslâmî ilimlerde ihtisas sahibi olan âlimler gelmektedir.

İbn Kayyim el-Cevziyye Zâdü'l-meâd'da cinlerin insanlara vesvese vermek ve dokunmak sûretiyle musallat olabildiğini¹⁸⁶, bunun sonucunda onların sar'a hastalığına yakalanabildiğini iddia ederek; biri habîs ruhlar ve diğeri de tabiplerin söyledikleri elektrik boşalması sonucu meydana gelen (epilepsi) meydana gelen olmak üzere iki türlü sar'a olduğunu kaydeder. Başta Hipokrat olmak üzere birçok ileri gelen tabibin birinci neviden sar'anın varlığını kabul ettiklerini ve kitaplarında buna göre tavsiyelerde bulduklarını; ancak daha sonra gelen bazı doktorların sadece ikinci tür

182 Beyzavî, *Envarü't-tenzil* (Kitabu Mecmû mine't-tefasir içinde), I, 431.

183 Ebussuud, *İrşadü'l-akli's-selim*, I, 266.

184 Zemahşerî, *Keşşaf*, I, 165.

185 Reşid Rıza, *Tefsirü'l-menar*, III, 94-96.

186 İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, II, 460.

sar'ayı kabul ettiklerini, bunun konuyu bilmemekten kaynaklandığını iddia eder. Sonra da bu tür hastalara ve onları tedavî eden kişilere tavsiyelerini sıralayıp şeyhi İbn Teymiyye'nin bu yolla birçok hastayı tedavî ettiğini kaydeder¹⁸⁷.

İbrahim el-Bikâf ise hadis kitaplarında cinlerin insanları çarptığına dair rivayetlere¹⁸⁸, bu tür hadiseleri yaşadığını ve gördüğünü iddia eden kişilere yer verdikten sonra İncil'de Hz. İsa'ya nisbet edilen benzer olayları sıralar¹⁸⁹ ve bu tür hadiselerin vaki olduğunu, cinlerin insanları çarparak hasta ettiğini söyler¹⁹⁰.

Ünlü kelâm âlimlerinden Teftazânî ise melek, cin ve şeytânların varlığına inanmanın kitap, sünnet ve icma ile sabit olduğunu vurguladıktan sonra; cinlerin hava tabiatlı latîf cisimler olduklarını, bu sebeple çeşitli şekillere girebildiklerini ve olağan üstü işler yapabildiklerini; şeytânların ise ateş tabiatlı varlıklar olduklarını, insanları yoldan çıkarma ve kandırma ile meşgul olduklarını belirtir ve bu varlıkların latîf yapıları sayesinde dar menfezlerden sızarak insanın içine kadar nüfuz edebildiklerini ve onların vücudunda etkili olduklarını kaydeder¹⁹¹.

"Şeytân çarpması" ve "insana musallat olarak onu hasta etmesine" dair rivayetler hadis kitaplarında da yer almaktadır. Şeytân çarpması konusunda bir rivayette mirac gecesi Hz. Peygamber'in riba yiyenlerin, kabirlerinden şeytân çarpmış gibi kalktıklarını gördüğü¹⁹², bir rivayette ise ölüm anında şeytânın dokunmasından Allah'a sığındığı¹⁹³ ifade edilmektedir.

İnsana musallat olma konusunda ise Müslim'de yer alan bir rivayette şöyle denilmektedir: Osman b. Ebu'l-As Hz. Peygamber'e giderek "şeytânın, kendisi ile namazı ve kıraatı arasına perde olduğundan şikayet etmiş. Efendimiz de "Bu Hinzab denilen şeytândır, onu hissettiğinde Allah'a sığınıp sol tarafına üç defa tükür" tavsiyesinde bulunmuş¹⁹⁴. İbn Mâce'de aynı sahabîden rivayet edilen haberde ise Hz. Peygamber'in, göğsüne vurup ağzının içine tükürerek üç defa "Çık, ey Allah'ın düşmanı!"¹⁹⁵ dediği belirtilmektedir. İbn Mâce'de yer alan başka bir rivayette de bir bedevî kardeşini Hz. Peygamber'e getirerek onun delirdiğini söylemiş, Resûlullah da ona Kur'an'dan bazı sûreleri okumasını tavsiye etmiş ve bunun sonucunda onun iyileştiği bildirilmiştir¹⁹⁶. Cinlerin insanlara musallat olduğunu ifade eden en detaylı rivayetler ise Dârimî'de yer almaktadır. Bu muhaddisin İbn Abbas'tan naklettiği ri-

187 İbn Kayyım, *a.e.*, IV, 66-71.

188 Bu rivayetler için Bk. Müslim, "Selam" 68; İbn Mâce, "Tıp" 46; Darimî, "Mukaddime" 4; Ahmed b. Hanbel, IV, 170-171, 216.

189 Bu tür olaylar için Bk. *Yuhanna*, 8, 10, 17. Bablar; *Luka*, 4/41; 7/28-34; 11/14-22; *Matta*, 4/24, 9/32-34; 11/11-19; 12/22-29; *Markos*, 3/20-27; 16/9.

190 Bk. Kasımî, *Mehâsinü't-te'vîl*, III, 362-363.

191 Teftazânî, *Şerhü'l-Makasid*, II, 40-41.

192 İbn Mâce, "Ticârât" 58.

193 Ebu Davûd, "Vitr" 32; Nesâî, "İstiâze" 61; Ahmed b. Hanbel, II, 356; III, 427.

194 Müslim, "Selam" 68.

195 İbn Mâce, "Tib" 46.

196 İbn Mâce, "Tib" 46.

vayete göre bir kadın "cin çarpıyor, sabah akşam aklımı alıyor" şikayeti ile çocuğunu getirip Resulullah'tan tedavî etmesini istemiş. Hz. Peygamber de çocuğun göğsünü sıvazlayarak dua etmiş, bunun üzerine çocuk kusmuş ve içinden siyah köpek yavrusu şeklinde bir şey çıkmış¹⁹⁷. Yine Dârimî'nin Cabir'den rivayetinde bir yolculuk esnasında bir kadın Hz. Peygamber'e sözünü ettiğimiz şikâyetle çocuğunu getirmiş, Efendimiz onu kucağına almış "Ey Allah'ın düşmanı, uzaklaş! Ben Allah'ın elçisiyim" buyurmuş ve çocuk iyileşmiş¹⁹⁸.

Bu rivayetler hem senet, hem de metin açısından problemlidir. Şöyle ki aynı sahabîden nakledilen rivayetlerden Müslim'in haberinde sadece istiaze tavsiye edilirken, İbn Mâce'de yer alan rivayette "göğsüne vurmak, ağzının içine tükürmek, bedeninden çıkmasını istemek" gibi ifadeler geçmektedir. İbn Mâce'den naklettiğimiz ikinci rivayetin senedinde yer alan Ebu Cenâb el-Kelbî hadis âlimleri nezdinde zayıf olarak kabul edilmiş, münker şeyler rivayet ettiği, tedlis yaptığı ve görüşmediği kişilerden hadis işitmiş gibi naklettiği ileri sürülmüştür¹⁹⁹. Kur'an ve Hadislere Göre Cinler ve Büyü isimli eserin müellifi Ali Osman Ateş, Dârimî'nin tahric ettiği rivayetleri değerlendirirken bunların zayıf olduklarını; çünkü birinci rivayetin senedinde yer alan ravilerden Ferkad b. Yakub es-Sebhî'nin tenkide uğramış, hafızası zayıf ve münker rivayetlere yer veren biri olarak tanındığını; ikinci hadisin ravilerinden Ubeydullah b. Musa'nın müfrit bir şiî, İsmail b. Abdülmelik'in de zayıf hafızalı ve münker rivayetlerde bulunan bir kişi olduğunu kaydetmektedir²⁰⁰.

Kanaatimizce riba yiyenlerin "şeytân çarpmış gibi kalkacaklarını" bildiren ayet ile benzeri hadislerde bir teşbih yapılmaktadır. Bilindiği üzere teşbihlerde müşebbehün bih muhatap tarafından iyi bilinen bir husustur ve bundan istifade etmek için müşebbeh ona benzetilir. Bu demektir ki "şeytân çarpması" tabiri Kur'an'ın ilk muhatapları olan Araplar tarafından kullanılmaktaydı. Onlar bu tabiri hakikî mânasında mı yoksa mecazî anlamda mı kullanıyorlardı? Başka bir ifade ile Kur'an bu tabiri zahirî muhtevasını tasdik ederek mi, yoksa riba yiyenlerin halini canlandırmak için, Arapların dilinde kullanılan hayalî bir tabirden istifade etmek için mi kullanmıştır? Kur'an'da ve cahiliye şiirlerinde bu tür kullanımlara benzer örnekler çoktur. Meselâ Kur'an'da zakkum ağacının tomurcukları "şeytânların başlarına"²⁰¹ benzetilmiş ayıca; hadislerde "şeytânın boynuzları"²⁰² ve Arap dilinde "şeytânın yüzü, gülyabanının dişleri" gibi ifadeler kullanılmıştır²⁰³. Cahiliye döneminin ünlü şairlerinden İmruulkays bir şiirinde: "Yanımda gülün dişleri gibi bilenmiş parlak yemen mızrağı varken, o beni öldürebilir mi?"²⁰⁴ demiştir. Gül, ontolojik realitesi olmayan bir var-

197 Dârimî, "Mukaddime" 4.

198 Dârimî, "Mukaddime" 4.

199 Zehebî, *Mîzanu'l-İtidal*, IV, 371; İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 129-130.

200 A. Osman Ateş, *Kur'an ve Hadislere Göre Cinler ve Büyü*, s.177-180.

201 es-Sâffât 37/65.

202 Buhârî, "Tıb" 47, 49, 50; "Bedü'l-halk" 11; "Edeb" 56; "Deavât" 58.

203 Bk. İbn Manzûr, "ş.t.n." md.

204 Bk. *Dîvanu İmruulkays*, s.33.

lıktır. Dolayısı ile insanların onun dişlerini görmesi söz konusu değildir. Aynı şekilde şeytânın insanlar tarafından görülmesi söz konusu olmadığı için onun yapısı ve organları ile ilgili ifadeler de hayalde canlandırılan hususlar olmaktan ileriye gitmemektedir.

Kur'an-ı Kerim'in ilgili ayetteki teşbihten maksadı gerçekte şeytân çarpmasının mevcut olup olmadığını tartışmak, ispat veya reddetmek olmayıp, riba yiyenlerin diriliş esnasındaki hallerini tasvir etmek olduğu için teşbihe konu ettiği deyim kullanırken bu tabirin realite yönüne önem vermemiştir. Bu sebeple de söz konusu ayet, sar'anın şeytânın fiili olduğunu tasdik veya reddetmek için delil olarak kullanılamaz.

Kur'an-ı Kerim'den cin çarpmasına örnek olarak getirilen "mecnûn" ifadesinde de bu açıklık bulunmamaktadır. Şöyleki bu ifadelerin büyük çoğunluğu peygamberlere düşman olan kişilerin onlara yönelttiği sözler şeklinde, bir kısmı da bu ithamlara cevap mevkiinde zikredilmektedir. Müşriklerin anlayışına göre yüksek makamlardan insanlara ulaşan bilgilerin (ilhamın) kaynağı cinlerdir. Şair ve kâhinlere ilhamda bulunan da onlardır. Onlar, Hz. Muhammed'e Kur'an inmeye başlayınca, bunun da cinlerin ilhamıyla gerçekleştiğini düşünerek ona "mecnûn"²⁰⁵ demeye başladılar. Aslında onlar Hz. Muhammed'e "kâhin"²⁰⁶, büyücü, büyülenmiş²⁰⁷, "şair"²⁰⁸ derlerken de aynı düşünceleri taşıyorlardı. Kur'an bu tür ithamları şiddetle reddederek "O ne kâhîn, ne şair ne de mecnûndur"²⁰⁹ buyurmakta, Hz. Muhammed'e indirilenlerin cinlerden gelen ilham değil, Allah'tan vahiy olduğunu beyan etmektedir²¹⁰.

Kur'an'da cin insan münasebetine delâlet eden örneklerden biri de Hz. Süleyman döneminde şeytânların insanlara sihir öğrettiklerini, bu yüzden küfre düştüklerini, sihrin insanlara fayda değil zarar veren bir şey olduğunu, onu satın alanın ahirette nasibinin bulunmadığını bildiren el-Bakara sûresinin 102. ayeti gösterilmektedir. Söz konusu ayetteki "şeytânlar" ifadesi ile cinlerden olan şeytânların mı yoksa insan şeytânlarının mı kastedildiği müfessirler arasında ihtilafıdır²¹¹. Bunların cin şeytânları olduğunu düşünecek olursak, daha önce de ifade ettiğimiz gibi cinler gökleri dinleyerek ve meleklerin kendi aralarındaki konuşmalarına kulak kabartarak elde ettikleri bilgileri, bunlara birçok yalan katmak suretiyle yeryüzünde kendilerine yakın hissettikleri kişilere ulaştırmaktaydılar. Sihir tâliminin de bu çerçevede mütalaa edilmesi mümkündür.

205 Bk. el-Hıcr 15/6; es-Sâffât 37/36; ed-Duhan 44/14; el-Kalem 68/51.

206 el-Hâkka 69/42.

207 el-İsrâ 17/47; el-Furkan 25/8; ez-Zâriyat 51/39, 52.

208 es-Sâffât 37/36; el-Enbiya 21/5; et-Tûr 52/30.

209 Bk. Yâsîn 36/69; et-Tûr 52/29; el-Kalem 68/2; el-Hâkka 69/41; et-Tekvîr 81/22.

210 Bk. eş-Şuârâ 26/210-212.

211 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1.439.

Görülüyor ki burada cinlerle bizzat görüşmek, onlarla maddî temasta bulunmak gibi bir ilişki değil, ilham ve haber ilka etme söz konusudur. Bu da İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre Hz. Muhammed'in gönderilmesiyle sona ermiştir.

3. Cinlerin Çoğalması

Bu başlık altında önce cinlerin kendi aralarında çoğalması konusunu sonra da cinlerle insanlar arasında bir evliliğin olup olamayacağını incelemeye çalışacağız.

İnsan-cin münasebeti konusunda en çok spekülasyonun yapıldığı hususlardan biri de insanların cinler ile cinsel ilişkide bulunup bulunamayacağı, başka bir ifade ile onlarla evlenip evlenemeyeceği meselesidir. Gerek literatürde, gerekse günümüzde medyum olarak bilinen kişiler tarafından böyle bir ilişkinin olabileceği iddiası söz konusudur. İddia sahiplerinin psikolojik durumlarını tedkik sûretiyle bu tür iddiaların doğruluk seviyesini tespit daha farklı bir çalışmanın konusu olabilir. Biz bu makalemizde meselenin pratik yönünü değil, dinî boyutunu ve ne ölçüde İslâm'a dayandırılabilirliğini, bir anlamda teorik yönünü araştırmaya çalıştığımız için cinlerin çoğalması konusuna da aynı pencereden bakmak istiyoruz.

A. Cinlerin Birbirleriyle Evlenmek Sûretiyle Çoğalması

Kur'an-ı Kerim'de cinler hakkında verilen bilgilere ve yapılan tasvirlere baktığımızda insanlar gibi onların da ferî şahsiyetlerinin bulunduğunu, sayılarının çok olduğunu ve kendi aralarında cemaat oluşturduklarını görüyoruz. Örnek olarak: "Cin ve insanların birçoğunun (كثيرا من الجن) cehennem için yaratıldıklarını"²¹², "Cehennem'in insan ve cinlerle doldurulacağını (لأملأن جهنم من الجنة والناس اجمعين)"²¹³, "İnsanlara arkadaş (قرناء) olarak musallat olduklarını, insanlar gibi cinlerden de ümmetlerin (امم ... من الجن)"²¹⁴, "taifenin (نفرنا من الجن)"²¹⁵, "topluluğun (يا معشر الجن)"²¹⁶, "mezhep ve meşreplerinin (طرائق قدا)"²¹⁷ ve ordularının (جنوده من الجن)"²¹⁸ bulunduğunu bildiren ayetleri gösterebiliriz. Bunlara cinlerin fiil ve hareketlerinden bahsedilirken çoğul kiplerinin kullanıldığı örnekleri de ekleyebiliriz. Bütün bu örneklerin, onların çoğaldıklarını ve kendi aralarında cemaatlar oluşturduklarını açıkça ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Kur'an-ı Kerim'de zaman zaman insanlarla cinler arasındaki benzerliklere temas edilir. İrade sahibi olmaları, insanlar gibi mümin ve kafirlerinin bulunması, cennetlik ve cehennemlik olmaları gibi hususları bu benzerliğe örnek gösterebiliriz. Kur'an-ı Kerim'de canlıların çoğalması anlatılırken "İnsanların tek nefisten yaratıl-

212 el-A'raf 7/179.

213 Hûd, 11/119; es-Secde 32/13.

214 Fussilet 41/25.

215 el-Ahkâf 46/29; el-Cin 72/1.

216 el-En'âm 6/130; er-Rahmân 55/33.

217 el-Cin 72/11.

218 en-Neml 27/17.

dığı”²¹⁹, sonra “ondan eşinin varedildiği”²²⁰, onlardan da nesillerini devam ettiren “çiftlerin yaratıldığı”²²¹ haber verilmekte; hayvanların da bu şekilde “çift olarak yaratıldığı”²²² ifade edilmektedir. Yeryüzündeki canlıların çoğalması hususundaki bu ilâhî sünnetin cinleri de kapsadığını düşünerek onların da önce tek nefisten sonra kendi aralarında eşleşmek sûreti ile çoğaldıklarını söyleyebiliriz. Bu hükmümüzü Kur’an ayetleri de te’yid etmektedir. Şöyle ki: el-Kehf sûresinin 50. ayetinde cinlerin zürriyetinden söz edilmektedir. Söz konusu ayetin meâli şu şekildedir: “Hani biz meleklerle : “Âdem’e secde edin” demiştik. İblis hariç olmak üzere onlar hemen secde ettiler. İblis cinlerdendi; o yüzden Rabbinin emrinden dışarı çıktı. Şimdi siz beni bırakıp da onu ve zürriyetini (soyunu) mi dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanlarınızdır...” Bu ayette geçen “zürriyet” kelimesi soy, nesil anlamlarına gelmektedir. Müfessirler Kur’an’daki bu ifadenin, zahirî anlamı ile onun çocukları ve soyunun olduğuna delalet ettiğini, mecaz olarak ise ona tabî olan kişilere yorumlanabileceğini²²³ ifade etmektedirler. Taberî ise Mücahid’in: “İblis’in zürriyetini şeytânlar oluşturmaktadır. Onlar da tıpkı insanlar gibi çoğalırlar.” ifadesine yer vermektedir²²⁴.

Kur’an-ı Kerim’den ikinci örnek ise cennetteki hûrilerden söz edilirken: “Oralarda gözünü yalnız erkeklere çevirmiş (öyle dilberler) vardır ki, daha önce onlara ne bir insan ne de bir cin dokunmamıştır.”²²⁵ buyurulmasıdır. Burada geçen (لم يطمئنهن) ifadesinin kökü olan “tams”, el-Lihyanî, Sa’lebî ve el-Ferrâ gibi dilcilerle göre hayız görmek ve kızın bekaretini izale etmek sûretiyle kan akması anlamlarına gelmektedir²²⁶. Müfessirler bu ayette geçen “onlara insan ve cinler dokunmadı” ifadesini cinlerin de insanlar gibi cima yaptığına delil getirirler²²⁷.

Gerçekten bu ifadelerden cinlerin kendi aralarında evlendikleri ve çoğaldıkları anlamı çıkarılabilir. Ancak Kur’an’da bunun şekli ve mahiyeti belirtilmemiştir. Müfessirler insan ve hayvanların üremelerine kıyas ederek bazı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ancak biz böyle bir kıyasın sıhhatli olamayacağını düşünüyoruz. Ruhaniyet âleminin bir parçası olan cinlerin, bizce mahiyeti meçhul bir tarzda çoğaldıklarını kabul ile, bu husustaki bilgiyi Allah’a havale etmenin en doğru yol olduğu kanaatindeyiz.

219 en-Nisâ 4/1; e l-En’âm 6/98; e l-A’râf 7/189; ez-Zümer 39/6.

220 ez-Zümer 39/6.

221 er-Rûm 30/21; e n-Nahl 16/72; eş-Şûrâ 42/11.

222 eş-Şûrâ 42/11.

223 Şevkânî, *Fethü'l-Kadir*, III, 293.

224 Taberî, *Câmiü'l-beyân*, XV, 262.

225 er-Rahman 55/56 74.

226 İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*. “t.m.s.” md. ; M. Âsym Efendi, a. md.

227 Zeccâc, *Meâni'l-Kur’an*, V, 102; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 54; İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, XIX, 39; Cemaleddin el-Kasimî, *Mehâsinü't-te'vîl*, XV, 298; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII, 4690.

B. İnsanların Cinlerle Evlendiği İddiası

Görüldüğü üzere cinlerin kendi aralarında çoğaldıkları ve birbirleriyle cinsel temasta buldukları konusunda ihtilâf yok gibidir. Asıl tartışma insanlarla cinlerin birbirleri ile evlenip evlenemeyeceği noktasındadır. Bizim makalemizi ilgilendiren husus da burasıdır. Kur'an-ı Kerim'de insanlarla cinlerin birbirleriyle evlenebileceğine dair bir örnek veya bu anlama gelebilecek açık bir ifade bulunmamaktadır. İslâm bilginleri ise bu noktada iki farklı görüşü savunmaktadırlar. Birinci gruba mensup olan bilginlere göre insanlarla cinlerin evlenebilmesi mümkündür. Bunların içinde Katade, Hasan-i Basrî, İmam Mâlik, İbn Teymiyye, Kurtubî, Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, Kemaleddin ed-Demîrî, Bedreddin eş-Şiblî gibi müfessir ve müellifler yer almaktadır²²⁸. Bunlara göre Kur'an'da cinlerin zürriyetinden, dokunmalarından ve "İnsanlara mallarında ve evlatlarında ortak olmalarından"²²⁹ söz eden ayetler onların insanlarla birleşebileceklerine delâlet ettiği gibi; bu hususta iddia sahibi bir çok insanın bulunması ve bu iddiaların kitaplara kadar geçmesi de bu nevi hadiselerin tecrübelerle sabit olduğunu göstermektedir.

İkinci grupta yer alan âlimler ise Kur'an'da: "Allah size kendi nefislerinizden eşler yarattı."²³⁰, "İçinizden kendileri ile huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda muhabbet ve rahmet varetmesi O'nun ayetlerindedir."²³¹ Şeklinde ifadelerin bulunduğunu, bunların insan cinsinin kendi içinde çoğaldığı gibi cinlerin de kendi aralarında çoğaldıklarını, dolayısıyla bu iki ayrı cinsin birbirleri ile evliliğinin söz konusu olamayacağını söylemektedirler. Bunların içinde ise başta İbn Abbas, Taberî ve Zemahşerî gibi müfessirler olmak üzere İslâm ulemasının çoğunluğu bulunmaktadır. Bunlara göre cennette insanlar ve cinler kendi cinslerinden olan hûrilere dokunacaklardır²³².

"Cinlerin insanlara evlat konusunda ortak olmasına" gelince, bu onların insanlardan çocuk edinmeleri değil; onları zina yoluyla kazanmaları, onun hoşnut olacağı şekilde eğitmeleri ve onlara Abdüşşems, Abdülhâris, Abdüluzzâ gibi şeytânın istediği isimleri vermeleri anlamlarına gelmektedir²³³.

Sonuç olarak insanlar ve cinler ayrı yapıda, ayrı âlemlere ait varlıklardır. Bunların bir araya gelerek maddî temasta bulunmaları mümkün değildir. Her ne kadar Şiblî eserini bu iddiayı çürütmek amacıyla yazdığını kaydediyorsa da²³⁴, bize göre

228 Bk. İbn Teymiyye, *Mecmâu fetâvâ*, XIX, 39; Kurtubî, *el-Câmi'*, X, 289; Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Mu'temed*, s.174; Demîrî, *Hayâtü'l-hayâvânî'l-kübrâ*, I, 294; Şiblî, *Âkâmü'l-mercân fi ahkâmî'l-cân*, s. 64-76.

229 el-İsrâ, 17/64.

230 en-Nahl, 16/72.

231 er-Rûm, 30/21.

232 Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 54; M. Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, "t.m.s." md.

233 Bk. Taberî, *Câmiü'l-beyân*, XV, 120-121; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 367; Şevkânî, *Fethü'l-kadir*, III, 242; Cemaleddin el-Kâsımî, *Mehâsinü'l-te'vil*, X, 248.

234 Şiblî, *a.g.e.*, s.65.

hakikat budur. Bu noktada hadis kitaplarında yer alan bazı haberler de hadis âlimlerince güvenilir bulunmamaktadır. Halk arasındaki yaygın telâkkinin de aslı yoktur. Bu durumda, İslâmî literatüre de geçmiş olan bu haberlerin nereden kaynaklandığı sorulabilir. Bizce bu haberlerin kaynaklarından biri "Allah oğulları" ile "adam kızları- nın" birleştiklerini iddia eden Ahd-i Atik'tir²³⁵. İkincisi ise cahiliye dönemi Arap telâkkesidir. Bu telakkiye göre cinler insanlardan kendilerine arkadaş seçerler, eğer hoşlarına gider ve muhabbet duyarlarsa onlarla evlenip beraber olurlar. Nitekim Araplar, bu telakki ile irtibatlı olarak Belkis ve Zülkarneyn'in ebeveynlerinden birinin cinlerden olduğuna inanıyor, Amr b. Yerbû et-Temîmî²³⁶, Fatıma bnt. En-Nu'mân en-Neccâriye gibi kişilerin cinlerle evli olduklarını iddia ediyorlardı²³⁷.

V. Değerlendirme

"Kur'an'da İnsan-Cin Münasebeti" başlığı altında yaptığımız çalışmadan elde ettiğimiz sonuçları şöyle özetleyebiliriz:

Kur'an, görünen âlem yanında duyular tarafından idrak edilemeyen (görünmeyen) varlıkların da bulunduğunu haber vermekte; "Allah'ın göklerde ve yerde ordularının bulunduğunu"²³⁸, "Rabbinin ordularını kendisinden başkasının bilmediğini"²³⁹, "Sizin görmediğiniz ordular indirdiğini"²⁴⁰ ve "Süleyman'ın hizmetine cinlerden orduların verildiğini"²⁴¹ beyan etmektedir. Bunların içinde melekler ve şeytânlar yanında cinler de bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerîm'de otuzdan fazla ayette cinlerden bahsedildiği gibi bir sûreye de "Cin" adı verilmiştir. İslâm inancı açısından melek ve şeytân gibi ruhanî varlıkların mevcudiyetini kabullenmek ne kadar gerekli ise cinlerin varlığını kabullenmek de o kadar gereklidir. Kur'an, mahiyetleri konusunda detaylı bilgi vermediği için farklı şekillerde açıklamalar yapılsa da mevcudiyetlerinin inkâr edilmeleri imkân dahilinde değildir. Çünkü onların varlığı Kur'an'ın kesin ifadeleriyle sabit, itikadî açıdan kabulü zorunludur. Kur'an'ın ifade ettiği gayba iman içinde cinlerin varlığını kabullenme de bulunmaktadır.

Cinlerin varlığı bu kadar kesin olmakla beraber bu kelime Kur'an ve sünnette her zaman aynı anlamda kullanılmamıştır. Zaman zaman şeytân ile aynı anlama kullanıldığı gibi bilhassa hadislerde lugavî anlamı göz önünde tutularak görme sınırının altında kalan canlılar (mikroplar) anlamında kullanıldığı da vakidir²⁴².

Görünmeyen varlıklara inanmanın insanlık tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Ancak İslâm'dan önce bunların çok üstün güce sahip olduklarına inanıl-

235 Tekvin 6/1-4.

236 Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VI, 714-715.

237 Demîrî, *Hayâtü'l-hayavani'l-kübrâ*, I, 294.

238 el-Fetih 48/4,7.

239 el-Müddessir 74/31.

240 et-Tevbe 9/26; el-Ahzâb 33/9.

241 en-Neml 27/17.

242 Cin kelimesinin bu anlama kullanıldığı hadisler için Bk. Müslim, "Eşribe" 96, 99; Ebû Dâvûd, "Eşribe" 22; Tirmizî, "Et'ime" 15; Ahmed b. Hanbel, III, 301, 306, 319, 386; IV, 395, 413.

dığı, hatta ilahlaştırıldığı söz konusu iken, İslâm bu anlayışı reddederek onların da insanlar gibi Allah'ın iradesine tabi, O'nun kudretinin dışına çıkamayan, sınırlı bir güce sahip varlıklar olduklarını vurgulamıştır²⁴³.

İnsan-cin münasebeti ise mucize olarak nitelendirilebilecek bazı olaylar dışında vesvese, telkin ve ilhamda bulunmanın ötesine geçmemektedir. Cinlerin insanlarla maddî temaslar kurabileceğine delâlet eden olağan hiçbir örnek bulunmamaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de bu çerçeve çizilmiş olmasına rağmen, söz konusu çerçeve dışında kalan birçok telakki müslümanlar arasında yaşatılacakmış, bu konularda yazılmış literatüre girmiştir. Devletlerin yıkılması ve milletlerin yok olması ile beraber kültür ve medeniyetler de ortadan kalkmıyor, aksine kılık değiştirerek, yeni kombinasyonlara bürünerek varlıklarını devam ettiriyorlar. Eski Ortadoğu medeniyetlerinden İslâm öncesi Araplara intikal eden cin anlayışı da müslümanların kültür dünyasına aynen değil, adapte edilerek dahil edilmiştir. Cinlerin şekli, yiyip içtikleri şeyler, barındıkları yerler, insanlara görünmeleri, onlarla evlenmeleri gibi Kur'an-ı Kerim'de açıkça beyan edilmeyen hususlar halkın, geçmişten devralarak devam ettirdiği bir folklor durumundadır.

Ancak şu noktayı da belirtmeliyiz ki bu konuyla ilgili olarak yazılan eserlerde bu tür haberler çok defa bizim yaptığımız şekilde değerlendirilmeden, Kur'an-ı Kerim'den bazı ayetlerin yorumu, Hz. Peygamber ve İslâm büyüklerinin sözleri olarak sunulmaktadır. Titiz bir çalışma ile bu nevi sözlerin zayıf olduğunu, güvenilir olmadığını anlamak mümkündür. Ancak bu nevi eserler bu tür eleştiriye yapabilecek insanlardan daha çok halka hitap etmekte ve halk da bu rivayetleri sağlam dinî haberler gibi algılamaktadır. Bu, halkın dinî telakkisi açısından çok zararlı sonuçlar doğurmaktadır. Bu hususta zararı belirgin olan bir durum da bu nevi eserlerin gerekli tenkit ve ayıklama yapılmadan tercüme edilip yayınlanmasıdır. Bu tür yayınlara örnek olarak Bedreddin eş-Şiblî'nin *Âkâmü'l-mercân fi ahkâmî'l-cân* isimli eserini verebiliriz²⁴⁴. Şiblî, bu eserde cinler hakkında Kur'an ve hadiste yer alan bilgiler ile tarih, menakib ve erbabınca muteber sayılmayan rivayet kitaplarında bulunan haberlere yer vermiştir. Cinlerin yeme içmelerinden meskenlerine; insanları çarpmalarından onlarla evlenmeye ve gelecekte haber vermeye kadar bir çok konuda habere yer vermektedir. Bu haberler çoğu zaman "İsrâiliyât" olarak isimlendirilen İslâm dışı kaynaklardan elde edilmektedir. Eğer bu haberler tümüyle doğru olacak olsaydı cinler bizim için gayb olmaktan çıkıp, haklarında detaylı bilgiye sahip olduğumuz ve içimizden bazılarının da görebildiği, müşahade âlemine ait varlıklar olurdu. Bu tür malumat insanoğlunun merakını giderme açısından ilgi çekici olsa da, onun yanlış inançlara düşmesine, hurafelere saplanmasına sebep olacağı için dinî bakımdan çok

243 Bk. İbrahim 14/22; el-Hıcr 15/42; en-Nahl 16/99; el-İsrâ, 17/65; Sebe' 34/21; es-Sâffât ,37/30.

244 Söz konusu eser Muhammed Feriât tarafından "Cinlerin Esrarı" adıyla tercüme edilerek Feriât Yayınları tarafından yayınlanmıştır (İstanbul, ts.).

zararlıdır. Dinî hayat batıl inançlar üzerine değil Kur'an ve sünnet gibi sağlam temeller üzerine bina edildiği takdirde güven vericidir. Günümüzde bazı çevrelerde bu denge ihmal edildiği için birçok insan aklı ile inancı, realite ile dinin gereği gibi gösterilen fantazi ve safsatalar arasında sıkışmıştır. Sosyolojik olarak da bazı şarlatanların bilgi kaynağı kabul edilip, verdikleri haberlere göre hareket edilmesi insanlar arasında husumete, aileler arasında düşmanlığa neden olmaktadır. Bu sebeplerle her alanda olduğu gibi insan-cin münasebeti konusunda da inanç ve anlayışı Kur'an ve sahih sünnet ile tespit etmek gerekmektedir.

Makalemizi son bir hususa temas ettikten sonra bitirmek istiyoruz: Biz bu çalışmamızda insan-cin münasebetinin teorik çerçevesini tespitte çalıştık. Şüphesiz bunun bir de günlük hayatta yaşanan (pratik) yönü; medyum, falcısı, kâhini, bakıcısı, astroloğu ile bu işi meslek edinenler ile problemlerini çözmek amacıyla bunlara başvuran çaresiz insanlar cephesi bulunmaktadır. Kanaatimizce bu çalışmaya ilave olarak bilimsel yöntemler kullanılarak konuya psiko-sosyal açıdan bakan ve meselelerin pratik yönünü ortaya koyan bir çalışmanın yapılması da gereklidir.

BİBLİYOGRAFYA:

- * Abdü'l-Emîr Ali el-Mühennâ, *el-Cin fi'l-Kur'an ve's-sünne*, Beyrut 1992.
- * Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul 1992.
- * Ahmet Nâim, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara 1978.
- * Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn, *Rûhu'l-meânî fi tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm*, Beyrut ts.
- * Âlûsî, Mahmud Şükrî, *Bülgü'l-ereb fi ma'rifeti ahvali'-Arab*, Beyrut ts.
- * Ateş Ali Osman, *Kur'an ve Hadislere Göre Cinler ve Büyü*, İstanbul 1995.
- * Ateş, Süleyman, *İnsan ve İnsanüstü: Ruh-Melek-Cin-İnsan*, İstanbul 1985.
- * Beyhâkî, *Delâilü'n-nübüvve*, Beyrut 1985.
- * Beyzâvî, *Envarü't-tenzil ve esrarü't-te'vil* (Kitabu Mecmû mine't-tefâsîr içinde), Beyrut ts.
- * Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, İstanbul 1979.
- * Cemâleddin el-Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vil*, Beyrut 1978.
- * Cevad Ali, *el-Mufasssal târihi'l-Arab kable'l-İslâm*, Beyrut 1980.
- * Coşkun Arif, *İslâm'a Göre Sihir, Cin Çarpması, Teşhis ve Tedavî Usulleri*, İstanbul 1993.
- * Cürcânî, Seyyid Şerif, *Şerhi'l-Mevakif*, İstanbul 1824.
- * Dağ, Mehmet, "Eş'ârî Kelâmında Bilgi Problemi", *İslâmî İlimler Enstitüsü Dergisi*, Ankara 1980, sayı IV, s. 107-108.

- * D. B. Mcdonald, "Cin", İ.A. MEB yayınları İstanbul 1977, III, 192.
- * Dârîmî, *Sünenü'd-Dârîmî*, İstanbul 1979.
- * Demîrî, Ebu'l-Bekâ Kemaleddin, *Hayâtü'l-hayavâni'l-kübrâ*, Kahire 1344.
- * Doğrul Ö. Rıza, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, İstanbul 1947.
- * -----, *Tanrı Buyruğu*, İstanbul 1980.
- * Ebu Abdullah Bedretin eş-Şiblî, *Âkamü'l-mercân fî ahkâmî'l-can*, Beyrut 1988.
- * Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Mu'temed fî usûli'd-dîn*, Beyrut 1974.
- * Ebusssuûd, *İrşadü'l-akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'ani'l-Kerim*, Beyrut ts.
- * Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, İstanbul 1979.
- * Evrin, M. Saadettin, *Çağımızın Kur'an Bilgisi*, Ankara 1973.
- * Fahreddin er-Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut 1934.
- * Farabî, *Risâle fî cevâbi mesâil süile anhâ* (Dr. Friedrich Dieterici neşri), Leiden-E. J. Brill 1890.
- * Fîruzabâdî, *el-Kamûsü'l-muhit*, Beyrut 1986.
- * George Foucart, "Demons and spirits" *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, Edinburg 1981.
- * Hamdi Demirdaş, *Âlemü'l-cin ve'l-melaïke beyne'l-hakikati ve'l-hayal*, Kahire 1992.
- * İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Muhammediyye, 1975.
- * İbn Teymiyye, *Mecmûu Fetâvâ*, Riyad 1961.
- * İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrut 1991.
- * İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd*, Beyrut 1981.
- * İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, İstanbul 1979.
- * İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arabi'l-muhît*, Beyrut 1970.
- * İbn Sina, *el-İşârât ve't-tenbihât*, Kahire ts.
- * İbn Sina, *Risâletü'l-hudûd* (Tis'u resâil içinde), Kahire 1908.
- * Ymruulkays, *Dîvânu İmruulkays*, Kahire 1984.
- * Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî fî ebvabi't-tevhîd ve'l-adl*, Kahire 1963.
- * *Kitab-ı Mukaddes*, İstanbul 1976.
- * Kurtûbî, *el-Câmî' liahkâmî'l-Kur'ân*, Kahire 1967.
- * Kılavuz, A. Saim, "Cin", *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 9.
- * M. Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres lielfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim*, İstanbul 1982.
- * Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, Hacı Selim Ağa Ktp. nr. 40.
- * Mâverdî, *A'lâmü'n-nübüvve*, Bağdat 1901.
- * Mes'ûdî, *Murûcü'z-zeheb ve meâdinü'l-cevher*, Yersiz 1964.
- * Muhammed Ali Hamd Seyyidabi, *Hakikatü'l-cin ve's-şeyâtîn mine'l-kitap ve's-sünne*, Kahire 1989.
- * Müslim, *Sahîhu Müslim*, İstanbul 1979.
- * Nasıruddin el İskenderî, *el-İntisâf fî mâ tedammenehü'l-Keşşâf mine'l-i'tizâl* (Keşşâf içinde), Beyrut ts.

- * Neseî, Ebu'l Muîn, *Tebsiratü'l- edille fî usûli'd-din* (thk. Hüseyin Atay), Ankara 1982.
- * Nöldeke, "Arabs (Ancient)", *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, Edinburg 1981, I, 670.
- * Râcî el-Esmer, *el-Cin: Hakikatühüm-et-tehassün minhum-ilacü'l-masrû*, Trablus 1991.
- * Râgîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'an*, Kahire 1961.
- * Reşîd Rıza, *Tefsîrû'l-menâr*, Beyrut ts.
- * Sâbûnî, *el-Bîdâye fî usûli'd-din* (thk. Bekir Topaloğlu), Ankara 1982.
- * Süyûtî, *el-Hasâisü'l-kübrâ*, Kahire 1967.
- * -----, *Laktü'l-mercân fî ahkâmî'l-can*, Beyrut 1986.
- * Şahin, Süreyya, "Cin", *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 8.
- * Şevkânî, *Fethü'l-kadîr*, Kahire 1964.
- * Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut 1987.
- * Taftazânî, *Şerhü'l-Makâsîd*, İstanbul 1860.
- * Tirmîzî, *Sünenü't-Tirmîzî*, İstanbul 1979.
- * Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan* (Trc. Süleyman Ateş), Ankara ts.
- * Ukkâşe Abdülmennan Tayyibî, *eş-Şeytân fî Zilali'l-Kur'an li's-Şeyh Seyyid Kutub*, Kahire 1992.
- * Vahid Abdüselâm Bâfî, *Vikayetü'l-insan minel-cin ve's-şeytân*, Beyrut 1989.
- * Yüksel, Emrullah, *Âmidî'de Bilgi Teorisi*, İstanbul 1991.
- * Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, Beyrut 1975.
- * Zeccac, *Meani'l-Kur'an ve i'râbuh*, Beyrut 1988.
- * Zehebî, *Mîzânü'l-i'üdâl fî nakdi'r-ricâl*, Beyrut 1963.
- * Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakaiki't-tenzil*, Beyrut ts.